

4 6 7. št

NI ZA
IZPOSOJO
NA DOM

JAN. PLESTENJAK:

BAJTARSKA KRI

Jan Plestenjak

Bajtarska kri

Povest za mladino

4185 J

1940

Izdala in založila Slomškova družba v Ljubljani

Ilustriral Jan. Mežan

G

G 3814

OSREDNJA KNJIŽNICA KRANJ
ŠTUDIJSKI ODDIEL

2.090309593

Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani
(predstavnik Jože Kramarič)

Mlado klasje.

»Pridna hodita, dimo ženita past, na ričet popazita, učita se!« je naročala Solznikarica osemletnemu Lojzetu in sedemletnemu Janezu, si zavezovala ruto in zdaj in zdaj pogledala na steno, kjer je visela slika njenega moža, ki ga ji je Galicija vzela.

»Danes me ne bo tako hitro iz Loke,« je povzela mehko, ker sta se ji otroka zasmilila.

»Brez očeta sta, Bog ve, kaj ju še čaka!« je pomislila in pri srcu jo je stisnilo.

»Nič se ne bojte!« je pojecljal Lojze, ki se je že za gospodarja imel, znal že kositi in vihteti tudi cepec.

Solznikova bajta je čepela pod planino in je bila varna pred slano in pred hudourniki; kajti stekali so se v grapo, ki se je zajedala ne daleč od hiše.

Poleg bajte je bilo še za kakih deset rjuh košenine, na pobočju sta se pa sončili dve njivi za krompir in zelje, za rž in repo in ob melinah in posekah so se plazile buče, vse okrog bajte se je pa stiskalo sadno drevje: slive, tepke, krhljavke, pšeničarice, hlebčarji, kosmači, jakobčki in rožmarinčki, prav ob meji so se pa razgledovale češnje: špitalarice, hrustavke in drob-nice.

Iz vseh kotov in voglov je gledala skrb in dan za dnem spraševala, kaj bo za pomlad, kaj bo s poletjem, kako se bo obnesla jesen in če bo zima prizanašala.

Solznikarica se je skrivaj pokrižala, otroka pa sta le opazila, ker se je kropivček preglasno zamajal.

»Pa z Bogom!« se je poslovila in v nerodnih, iz svinjskega usnja narejenih čevljih odkrevsala po bregu in se zgubila v grapi.

»To se bo dobro imela pri stricu Luku, bel kruh bo jedla in štruklje!« je zastokal Janez in listal po berilu. Glas mu je bil jokav in nič njegov.

»Prava reč!« se je moško odrezal Lojze, čeprav si je ustnice grizel, da bi zadušil misel na beli kruh in na maslene štruklje.

»Saj bo kruha tudi domov prinesla!« je še dodal in z očmi ošvignil Janeza, češ vsaj materi privošči, sned snedena!

»Starega!« se je skremžil Janez in komaj slišno zlogoval črke iz berila in sestavljal besede v stavke.

»Jaz pa že ne bom doma!« mu je ušlo in svojih besed se je še sam prestrašil.

»Kam pa bi?« mu je posmehljivo zarobil Lojze in Janez se mu je zazdel še večje otročè kot kdaj koli.

Janez se je zamislil, mislil je in mislil, domisliti se pa ni mogel, kam naj bi iz nizke bajte. In kar zaskrbelo ga je in sram ga je bilo pred Lojzetom.

Zdaj in zdaj je tudi Lojzetu ušla misel, da je v mestu lepše. Kajti tam jedo potice in bel kruh in tam se otroci ne preganjajo s kravami, ampak z žogami; spet so se mu pa mestenci zasmilili, saj nimajo ne češenj ne jabolk in hrušk in kje naj love ptiče, nabirajo borovnice, gobe in malence.

»V mestu bi bil rad!« je zmomljal Janez in vse se mu je zasmejala. »Joj, kako je pri stricu Luku prijetno!«

»Hm!« se je namrdnil Lojze. Prevzelo ga je zmemrom, kadar je sedel za stričevo mizo in se mastil, oči

so se mu pa sprehajale po slikah v zlatih okvirih in vselej je še posebej preprosil strica, da mu je navil pri sliki nekje zadaj v okviru prečudna kolesca in se je oglasila zanj najlepša pesem na svetu:

Sveta noč, blažena noč!
Vse že spi, je polnoč;
le Marija z Jožefom tam
v hlevcu var'je Detece nam:
spavaj, Dete, sladko!

»Ti pa nisi Luka!« se je našobil, da bi podražil brata.

»Pa ne!« se je raztogotil Janez in zaprl berilo.

V hlevu je zamukala krava in pobutala na steno, kot bi očitala obema, da se zanjo ne zmenita.

»Ali slišiš?« se je obregnil Lojze nekam možato, pospravil papirje, na katerih je količil črke in znamenja, vmes pa risal parkeljne in Miklavže, ki so si pa bili po obrazu čisto vsi podobni: parkeljni in Miklavži so enako grdo gledali.

»Kam jo ženeva?« je pobaral Janez in nenadoma pozabil na vse prejšnje misli.

»Proti grapi, tam se bo še najprej napasla,« je razsodil Lojze in se odmotal pred ognjišče. »Viš, viš, na ješprenj bi pa bil skoro pozabil!« se je kregal in nalagal grčava polena, Janez pa je že odprl stajo in odvezal dimo, ki se je hvaležno muzala in kar duško-ma sesala topli, po rožah in sladkih travah zaudarja-joči duh.

»Dobro zakleni, da plašurji ne vdre!« je gostolel Janez kar brez misli. Nerodno mu je bilo, če bi bil Lojze hud, in moral je nekaj govoriti.

»Ali mi boš naredil lok?« je žlobudral in poska-koval, ko se je Lojze motovilil pri ključavnici.

»Zlomek!« je zarenčal, ker mu je nekaj nagajalo, pa mu je beseda takoj obgoltnila, zazdela se mu je grešna.

»Lojze!« se je začudil Janez in kar zgrozil se je in ni mogel verjeti, da Lojze tako grdo kolne.

»Saj nisem nalašč! Nikar ne povej materi!« se je izgovoril, glas pa mu ni le jecjal, ampak celo trepetal in kesanje je kipelo iz besed.

»Saj ne bom!« je šepnil Janez in pred seboj je videl mater, kako veka zaradi Lojzeta in zaradi grde kletvine.

Kakor premražen se je Lojze spuščal v globel, krava se je pa Janezu izmuznila in zbežljala proti grapi.

»Dima!« je tulil za njo, zdirjal, se prekopicnil v robidovje in zavekal.

»Pusti jo, saj ne bo ušla. No, se že pase!« ga je tolažil Lojze, Janez se je pa s težavo skobacal iz robide. Po nogah in rokah je bil opraskan in s še tresočo roko si je izdiral konice iz kože.

»Le počakaj, še danes jo požgem!« se je togotil in si z rokavom hodnične srajce brisal solze.

»Za vsako figo pa že joka!« ga je vščipnil Lojze in skoro pozabil, da je še pravkar grdo zaklel.

»Pa ne!« se je izgovarjal Janez, bilo ga je pa sram. Dima se je mirno pasla in še na misel ji ni prišlo, da bi divjala po melinah.

»Čakaj!« je momljal Janez in jezno nabiral dračje ter ga znašal na robidovje.

»Nikoli več me ne boš bodla!« se je dušal, lomil suhe veje, plezal na smreke in bore, Lojze se mu je pa smejal. Sedel je na parobku in delal bezgovo puško, žvižgal in se zdaj in zdaj ugriznil v ustnice, če mu je kaj nagajalo.

»Nak, zaklel pa ne bom!« si je zatrjeval, Janez je pa že zažigal grmado in se glasno smejal, ko mu je plamen lizal robido in se je njeno listje krivilo, vztrepetavalo in izgorevalo. Gost dim se je leno dvigal proti planini, zdaj in zdaj je zapihala sapa in raztogotila plamenje.

»Na!« je vzklikal Janez in metal na grmado novega dračja, begal po grmovju in iskal suhljadi.

»Ali se ti ljubi!« ga je zbadal Lojze in basal prežvečeni papir v bezgovo puško ter streljal v skrivljeni hrast pod melino.

»Pa sem jo le požgal!« je odgovarjal Janez in se za zbadanje še zmenil ni. Znova je nalagal; pot ga je oblival in zdaj in zdaj se je tudi zakotalil po bregu, pa se je brez togote pobral.

Pri Sv. Ožboltu je zazvonilo. Mehko so se lovili glasovi zvona po grapi in presladko odmevali v planino.

»Poldne!« je zarenčal Lojze in Janez je obstal in umolknil. Prasketanje ognja se je čudno mešalo z zvođenjem in motilo je tudi molitev obeh bratov.

»Še za očeta, da bi mu Bog dal večni mir in pokoj: Oče naš...« je molil Lojze in njega in Janeza je zazeblo pri srcu. Le motno sta se spominjala očeta, ki je bil majhen in čokat, dober pa kot pogača in vse nedelje je predsedel pri knjigah in časopisih. Včasih jima je pripovedoval čudovite pravljice, zdaj strašne in grozne, zdaj spet sončne in sladke. V gozd ju je vodil in imena dreves razlagal, rože krščeval, ptiče pa že po glasu imenoval.

Tiho sta molila in v zamaknjenosti v daljni, daljni svet, kjer počiva oče, odmolila, zvon pa je že davno utihnil.

Dima se je zleknila po tleh, nič več se ji ni ljubilo; topo je gledala predse in prežvekovala.

»Viš, viš! Pa ti le ne zgori! Čakaj« se je razvnel Janez, ko mu je ogenj že pojemal, robida pa je stegovala svoje osmojene žile po tleh, kot bi iskala poti, kjer ni več ognja in njegovih muk.

Zakadil se je spet v grmovje.

»Nehaj že no!« se je norčeval Lojze, pa ga s tem še bolj podžigal.

»Ne bom ne!« je odgovarjal in lomil veje in se po nepotrebnem trapil.

»Še žal ti bo!« se je namuzal Lojze in sam ni vedel, kako je prišel na to misel, ko vendar ni nič hudega, če požge robidovje, ki je le za nadlego. Travo duši in kosce jezi, nič drugega.

»Le zakaj naj mi bo žal!« se je razšobil Janez in z groblje vlekel dračje, kot bi šlo za stavo.

»Bomo videli!« se je ustil in napenjal, vejevje se je pa zatikalo. Tedaj je nekaj zašumelo, se zakadilo v Janeza. Jel je otepavati z rokami, padel po tleh, zatulil, zacvilil in spet zdirjal, pa je znova začutil bolečino na čelu, na tilniku, že za srajco so se mu zakadile zveri — ose.

»Lojze, Lojze! Ose, osel!« je kričal kot obsedenec, se zvijal, se valjal po tleh in vokal, kot da bi ga drli.

»V grapo, v grapo!« je ukazoval Lojze in Janez se mu je zasmilil, da bi bil skoro sam zavekal. Zalučal je bezgovo puško po bregu in jo ucvrl za Janezom in sam utrinjal z rokami, da bi se ubranil pred osami.

»Blata na kožo, blata!« je ukazoval, Janez pa ni videl nič, ne slišal nič, zmerom bolj ga je bolelo.

»Kaj?« se je zdaj in zdaj oglasil kot iz sanj.

»Takole!« je jecel Lojze in z rokami zajemal blato in ga pokladal na Janezove otekline.

»Au, au!« je tulil, mokro in hladno blato mu je dobro delo, čutil pa je, da se to na njem takoj prekuha.

»Le še, le še!« je poprosil in še nikoli ni bil Lojzetu tako hvaležen.

»Joj, kako boli!« je tarnal in otipaval bunke v laseh in na obrazu. Zdelo se mu je, da vsak trenutek naraščajo in da se mu je obraz prečudno odebelil. Oči mu je zalivalo in le kot skozi tenke razpoke je še gledal.

»Dobro so te obdelale!« je skomignil Lojze in znova segal po blato. Janez je bil že kot zamorec, blato se je držalo srajce, se sprijemalo na hlačah, lepilo lase in mu sililo skoro v usta. Plevka sokrvica mu je silila v nosnice in se mu obežala na obrvi in trepalnice.

»Pa koliko jih je!« je zastokal in še glas se mu je zvijal od bolečine.

»To imaš zaradi robide!« ga je ošvrknil Lojze, ki je brata vsaj za prvo silo izcelil in mu z blatom zagovoril otok. Takoj pa mu je bilo žal besedi, ko je pogledal bratov spačeni obraz. Zaskrbelo ga je, kaj bo mati rekla, saj bo njega okregala, ker ni dovolj pazil na Janeza. Že njemu se smili, kako se bo šele materi. In je pozabil na bezgovo puško in na lok, ki mu ga je brat naročil, in ni se mogel domisliti, kako naj bi revežu pomagal, da bi se mati tako zelo ne prestrašila.

»Sedaj se pa umij!« mu je prigovarjal, Janez se je pa še zmerom cmeril, blato je spravil tudi že v oči.

»Ko pa ne vidim!« se je izgovarjal in stal pred bratom kot očitni grešnik.

»Te bom pa jaz!« je sklenil Lojze in prav mehko povlekel brata k tolmunu in Janez se mu ni prav nič upiral. Mrzla voda mu je dobro dela in še zmenil se ni, če mu je curljalo tudi za srajco.

»Dobro, da niso bili sršeni. Sršen je za devet os in devet sršenov za gada!« je učeno razlagal in ni se mogel domisliti, kje da je pobral to učenost.

»Ali res? Potem bi umrl!« je zastokal Janez, ki se mu je zdela smrt prestrašna, odkar je videl Rožnika, ki ga je zmečkala bukev.

»Prav gotovo!« je zamomljal Lojze in kuhal jezo na ose. Rad bi jim zažgal grmado, pa se je domislil, da so podnevi večinoma na paši in da bi jim ogenj ne zalegel dosti. Zvečer ali pa zgodaj zjutraj, to pa že. Tedaj so zaspane in brez glave in zadušile bi se, preden bi se spomnile, da nad njimi in okrog njih gori.

»Jaz jim že pokažem!« se je jezil in si ogledoval grobljo, ki so jo ose še zmerom obletavale in iskale Janeza, ki je nehote razburil kraljestvo osirja.

»Na dimo popazi in z vodo se še spiraj!« je ukazal in se pognal v hrib, da se za ješprenj pobriga, želodec se je pa tudi že oglašal.

»Janez, domov ženi! Ričet je kuhan! je čez nekaj časa zavpil v globel in kot bi razumela, se je Dima skobacala na noge in se leno motovnila proti bajti.

V rebri vštric planine so plela Krvinova dekleta pšenico. Ni se jim preveč ljubilo, glasno so se pogovarjale in ko so zagledale Janeza, ki se je še bolj leno kot dima pomikal proti bajti, so se zakrohotalle in ga podražile.

Janezsca zaspanezsca,
Janezsca zaspanezsca!
Kravi mleko spil,
jih po glavi je dobil.

Janez je zaškrtal z zobmi in molčal. Druge dneve jim je jezikal in jih jim po svoje krojil, sedaj ga je pa le jezilo. Če bi vedele, kako ga boli, ne bi ga dražile, še na ajdov kruh bi ga povabile.

»Na, na!« je kregal dimo, ki se je obotavljala in mulila travo, ki se je gosto razrasla ob mravljišču.

»Prej si pa lenarila, lakota pretrgana!« mu je ušlo, dima pa ga je čudno pogledala, dvakrat, trikrat še šavsnila po bilkah, zamahnila z repom, kot bi hotela reči: »Sitnež, naj bo pa po tvojem. Osam se zahvali!«

Ričet mu ni teknil in nekam čudno mu je bilo pri duši.

»V mestu pa ni os!« mu je nekaj prišepnilo in še nikoli se mu mesto ni tako sladko nasmehnilo kot tedaj, in pozabil je na dimo in celo na Lojzeta, ki mu je vendar hladil otekline.

»Še si umazan!« ga je opomnil Lojze, ki ga je zmerom bolj skrbelo, kaj bo dejala mati, ko bo zagledala obunkanega umazanca.

»Pa naj bom! Prava reč!« se je razšopiril Janez, ko je spet občutil bolečine.

»Zaradi materel!« je zajeceljal Lojze in se basal z ričetom.

Janez je obmolknil in nenadoma ga je zaskrbelo. Na mater še pomislil ni. Prihuljeno se je odmotovilil k studencu pod bajto in solze so mu silile v oči, pa sam ni vedel zakaj.

Sladke slutnje.

Solznikarica je lezla proti Loki in s težkimi okovanimi čevlji zbijala po kamenju, ki ga je na pot naplavila Hrastnica. Pri vsakem znamenju se je pokrižala in vsak trenutek se je spomnila, kje vse sta počivala z rajnkim in o čem sta se menila in kaj vse ji je razkladal. Ob misli, da so vsi tisti časi zamrli, jo je zazeblo, še bolj grenka pa ji je bila misel, kaj bo z Janezom, kaj bo z Lojzetom. Janez je vendar čisto on. Knjige in knjige in pa tako mehak; nič moški ni! Lojze! O, ta pa; kar nič več ni otrok. Pametno preudari, pretehta in kar resno se meni o vsaki stvari. On — Bog mu daj dobro — je zmerom govoril: »Na vsak način mora eden v šolo!« Ob tej misli se ji je korak kar sam od sebe sprožil in nič ni čutila težkih in trdih čevljev.

»Janez bi bil kakor nalašč za šolo!« ji je nekaj prigovarjalo in jo vso omamljalo. Za stara leta bi bila

preskrbljena. On bi bil gospod in ona bi mu stregla, Lojze bi si pa že kako pomagal. Spomnila se je Francinke. Njen sin je gospod in ona je pri njem in nič več se ji ni treba trapiti s košem na rami. Vso steljo je morala znositi v košu in še gnoj na puste njive.

Sama ni vedela, kako se je približala prvim hišam pred Loko. Razločno je slišala, kako je razsajala Sora pod hudičevo brvjo, zagledala je tudi že zvonik farne cerkve in na hribu nunski grad.

»Bog daj, Bog daj, Franca!« jo je ogovoril Petač, ki ga še opazila ni.

»Bog daj, Bog daj!« je hitela nekam zbegano, kot da jo je Petač predramil iz sanj.

»V Loko?«

»Da! Opravke ima človek, pa kaj češ, vsak odlaša do zadnjega,« se je izgovarjala.

»Pot je dolga in zamudiš se!« je momljal Petač, ki ga je že naduha krivila in se mu je hrbet upognil.

»Kar nerodno je od doma!«

»Kaj tebi, ti si čvrsta in kar vsak dan mlajša, ampak jaz!« je hropel Petač in hropel je še koš na njegovem hrbtu.

»Nič ne vem, kaj me še čaka!« je zavzdihnila Solznikarica in izpod rute so pogledali sivi lasje, ki so se iz dneva v dan množili.

»Bog nas varuj še večjih nesreč, kot smo jih že učakali. Ti si izgubila moža, jaz pa sina, jezasta, hov, hov!« je zastokal starec in se opiral na palico. »Ne bom te mogel dohajati! Nič se mi ne mudi!«

»Kakor vestel!« se je izmikala Franca, ki je hodila najrajši sama, da je mogla nemoteno premišljevati.

»Za pletev te bom pa prosil. Boš pa lahko tisti laz pod planino pokosila,« je Petač izkašljaj in jel postajati.

»Zakaj pa ne!«

»Po nedelji!« je izkolcal starec in udarjal s palico po kamenju.

Mesto je bilo mrtvo, čez trg je le zdaj in zdaj švignila dekla, na prag je prišel pogledat debelušni mesar in sladkavi krčmar, ki je znal z očmi samimi več do-povedati kot kdo drug z jezikom.

»Nič se še ne bom ustavljala!« je pomislila in sama ni vedela, kaj jo je najprej vleklo k bratu pri nunah. Nekam lahka ji je postala pot in ozka, malo navkreber poveznjena ulica se ji je zdela svetlejša, čeprav nanjo sonce še nikoli ni posvetilo.

»Prav, prav! Kot nalašč!« jo je pozdravil brat in ji primaknil stol.

Miza je bila pogrnjena in Franca še opazila ni, kdaj se je znašla pred njo košarica s kruhom, z makovo potičko, prav posebej pa je še opazila tri marelice, ki so pravkar dozorele.

»Prigrizni!« ji je ponudil Luka in Franca se ni branila, čeprav ji je bilo na tihem nerodno, ko se je spomnila, da sta otroka doma sama in da morata biti zadovoljna z ričetom. Najrajši bi bila kose kruha spravila in še po eno marelico za vsakega, pa jo je bilo sram pred lastnim bratom.

»Veš, o fantu, o Janezu smo se menili,« je zategnil Luka in prečudno mehka dobroti se mu je razlezla po obrazu.

Franco je zaskrbelo, hkrati se je pa v njej zbudila sladka slutnja, da bo šla v klasje rajnkega želja in da bo Janez gospod. Hvaležno je pogledala Luka in oči so se ji orosile od same sreče, čeprav je še ni otipala.

»Veš, tako smo se zmenili, da bo kar k nam prišel za ministranta; učitelj sam je povedal, da je bučman dobre glave, in naš gospod oče so že odločili, naj pride še te dni. Dva ministranta odideta v šole v Kranj, no in ravno prav je prišlo. Fant ni še prestar, kar goden čas smo naleteli,« je zlogoval Luka nekam nerodno, kajti sam je bil tako zmeden, da od same sreče ni mogel do gladke besede.

»To pa rečem, še so dobri ljudje na svetlu!« je zajecjlala Franca, pozabila na beli kruh in celo na marelice.

»O, še so!« je pritrdil Luka in Franca se mu je še bolj zasmilila. »Se bo že kako preril skozi šole, le če bo priden in pošten. Tudi jaz bom po svoje pomagal,« je nekam sramežljivo, pa mehko nadaljeval Luka. »Najprej te razrede v Loki, potem pa v zavode z njim, tako so rekli gospod oče. In rečem ti, če se gospod oče zavzamejo zanj, je kot pribito,« je že ognjevitro zagotavljal, Franca pa je kar gorela od iznenadenja.

»Bog daj, da bi bil Janez pameten!« je skoro zahtela in tisti trenutek se je zagledala v majhne postelje, ki so bile belo pogrnjene. Luka je to opazil.

»Viš, na taki bo pa Janez spal,« se je nasmehnil in ji natočil šilce žganja.

»Pokusi, domače je!« jo je silil. Franca se je pa mučila, preden je izpraznila. Sedaj ni bila utrujena, ni bila lačna, saj jo je sreča opijanila in nasitila.

»Kar po nedelji. Pozašij in operi mu cunje, za drugo bomo že mi poskrbeli,« je modroval Luka, si v zadregi popravljaval kravato in natočil še sebi. »Jaz mislim, da bo šlo in da bo fant nekoč še srečen. Rad bi čakal tisti dan...,« je izrekel tiho, na koncu pa stavek pretrgal.

Franca ga je razumela in tudi njo je opajala želja, da bi ućakala tisti dan, ko bo Janez zapel novo mašo, ni pa želje glasno razodela, gledala ji je pa z obraza in iz oći.

V sobo sta pridirjala dva ministranta, zdravje jima je kar puhtelo z oblićja, oći so jima pa bile živ ogenj.

»Viš, ta dva pojmeta že v gimnazijo!« je Luka opomnil sestro, fanta sta se pa moško postavila, kot bi imela gimnazijo že za seboj in kot bi hotela vsej Loki zavpiti: »Sedaj pa nisva več nunska mucka, odslej sva gimnazijca!«

Franca jima je kar zavidala, ko je pomislila, da bo njen sin Janez šele čez štiri leta tak gospodek.

»To sta pa pridna!« je zamomljala in sama občutila svojo nerodnost.

»Ne zmerom!« se je vtaknil Luka in požugal s prstom. »Dosti sta jih ugnala ta dva tiča. Sicer pa, kaj češ, mlada sta!« se je na koncu pošalil, fanta sta pa odšla k svoji mizi.

»Viš, nič hudega jim ni, našim muckom. Kdor ni razvajen, se kar dobro počuti tukaj, razvajencev pa tudi jemati ne maramo,« je še razložil, potem pa jel iz predala odbirati kose kruha. Zavil jih ji je v ruto, posebej ji pa še stisnil tri marelice, ki se jih prej ni dotaknila.

»Tole pa s seboj vzemi, škoda bi bilo, da bi se s kruhom kregali.«

Franca se je kar pomladila in pozabila na vse težave in še opazila ni, da nanjo zijajo od vseh strani lačne skrbi in da jo sprašujejo, kako bo z njo in z Janezom. Kot gluha in slepa je odtavala iz samostana, stiskala k sebi ruto z belim kruhom in zdaj in zdaj potipala, če ima še marelice.

»Danes si pa dobre volje, Franca!« jo je ogovorila Jamnica, ki je dva fanta že imela v zavodih.

»Fanta so pri nunah za ministranta vzeli,« je hitela in vse je gorelo iz nje.

»To je pa nekaj vredno. Pa te je le enkrat Bog skozi veliko okno pogledal,« se je dobro zdelo še Jamnici izpod klanca. Tam je imela trgovino in se ubijala s kopico otrok. »Ampak skrbi boš še imela, skrbi. Toda ne smeš se ustrašiti. Bo že kako!«

Solznikarico je zazebló, toda vse je zamrlo v misli, da bo Janez gospod in da bo novo mašo pel.

»Pa srečno!« se je poslovila Jamnica.

»Tudi ti!« je zajecljala Franca, ki je skoro pozabila, da je Jamnica še poleg nje.

»Saj ji bodo pomagali!« si je zatrjevala Jamnica, ko je gledala za Franco, ki je zavila na trg.

Bila je zmedena in kdor koli jo je pozdravil, mu je kar brez vsake zveze razodela, da so njenega sina za ministranta sprejeli.

»Bog ti daj srečo!« so ji želeli, le Vodník, najtrdnejši gruntar hribovski, je zarenčal in pljunil po tleh.

»Vsak bajtar bo že šolal svoje pokovcel!« Franca ga ni slišala, pa če bi ga, bi se za to ne zmenila.

Kupila je smrdljivca, drobnarije za kuho in s težkimi čevlji udarjala po trdi cesti, zavila v samotno grapo, ki se ji je pa neznansko vlekla.

»Janez, za ministranta pojdeš k nunam!« je kriknila v hišo in še opazila ni, da je Janez v obraz ves zatekel.

»Ali res?« je izgoltal, oči so mu pa begale po hiši, kot da bi ne verjele, kar so slišala ušesa.

»Res, res! Po nedelji pojdeš! — Za božjo voljo, kakšen pa si?« jo je pretreslo, da je pozabila odložiti culo, košaro in da je pozabila celo na marelice.

»Ose so me opikale,« je skoro zastokal, vendar pa se za bolečine ni več zmenil, ker se je pred njim pokazala svetla pot — k nunam za mucka.

»To bo prijetno!« je zavriskal, Lojze je pa nemo strmел vanj in ni vedel, kaj naj na to reče; še na misel mu pa ni prišlo, da bi bratu to srečo zavidal. Preveč rad ga je imel, čeprav vedno tega ni kazal.

»Za dom bom pa jaz skrbel!« se je na tihem junačil in močan in velik se je zazdel.

Franca je odvezala kruh, razdelila marelice in v hiši je bilo kot v raj. In ko je pogledala na sliko svojega moža, se ji je zazdelo, da jo mož z očmi blagoslavlja in da ji šepeta: »Sedaj bom pa laže spal v tuji zemlji, ko pojde moja želja v klasje!«

Soncu naproti.

Tiste dni je bil praznik v hiši. Mati je šivala na vse pretege, skrivaj odnesla nedeljske hlače rajnkega h Kaparju v Loko, da jih je predelal za Janeza, krpala srajce, eno novo je dala delati in čevljarju je ukazala urezati čevlje iz kravine. Ne bi se spodobilo, da bi ministrant krevsal okoli oltarja v coklah iz svinjine.

Janez se je pa učil in iz drobne knjižice, ki jo je Luka dal, srebal latinsko učenost, ki je potrebna za ministranta. Nekajkrat se mu je zataknil jezik in nekajkrat je že hotel obupati, pa se je znova lotil in šlo je.

Lojze se je gnal za bajto, kot bi šlo za žive in mrtve in kot da bi že to uro moral prevzeti to borno premoženje.

Skrivaj je podkuril osam pod hišo, ker jim ni mogel odpustiti, da so tako nekristjansko opikale Janeza; lok mu je naredil in kar dve bezgovi puški in mu stregel, kot da se bo za večno poslovil od bajte.

Tudi Krvinova dekleta mu niso več nagajala, odkar so zvedela, da pojde za ministranta in da se bo za gospoda šolal.

Tisto jutro je bilo mehko in grapa je bila s tanko pajčevinasto meglo preprežena. Janez je bil kot nov in mati se je pomladila. Lojze je pa oprtal culo, kjer so bile Janezove cunje, h katerim pa je mati primaknila suhih hrušk, krhljev in orehov, da bo fant imel za priboljšek, če bi si ravno želel domov.

»Pa pojdimo v božjem imenu!« je rekla mati in segla s palcem v kropivček, pokrižala najprej Janeza, potem pa sebe: »Božji blagoslov naj te spremlja!« je

zašepetala in se ozrla na sliko moža. »Tudi on ga blagoslavlja!« ji je nekaj reklo in bila je srečna in v tej sreči odganjala nadležno misel, ki ji je prišepetavala, da bo hiša prazna in da bo Janeza pogrešala grapa in melina, najbolj pa ona sama.

Lojze je molčal, stiskalo ga je pri srcu, kajti z materjo bosta odslej sama; s kom bo nabiral gobe, s kom se podil za dimo in s kom plezal za ptiči in vevericami. »Sam, sam, sam!« mu je pelo in pozvanjalo v dušo in odmevalo mu je s planine in iz grape.

»Še dimo pogledam!« je izkolcal, dušilo ga je, domača bajta se mu je zasmilila in za trenutek se mu je zazdelo, da je ni lepše hiše na svetu.

Pogladil je dimo, ki je z jezikom iskala njegovo roko.

»Pridna bodi! ji je šepetal, dima pa je stresala z glavo, kot bi mu hotela pritrditi.

Mati si je skrivaj obrisala solzo in ko so zavili v globel, niso mogli do besede; Janez se je še nekajkrat ozrl proti bajti, dokler se ni zgubila za gričem.

»Lojze, bom pa še jaz nesla. Le domov pojdi, da ne bo kaj narobe!« je silila mati, glas ji je bil pa zmeden.

»Samo do Pusteževe podrtije!« je izjecljal Lojze, Janez ga je pa hvaležno pogledal, ker mu je bila misel, da se bo moral posloviti od Lojzeta, pregrenka.

»No le!« je pritrdila mati in nevede stopila v lužo.

Sonce se je smejalo že visoko na nebu, ko so se pred Pusteževo podrtijo ustavili.

Lojze si je grizel ustnice, mati je bila še najbolj močna, Janez si je pa zdaj in zdaj obrisal solzo.

»Pa z Bogom, Janez, saj se bova vsako nedeljo videla,« je komaj komaj izgovoril Lojze in culo je prevzela mati.

»To že!« je iztrgal iz sebe Janez, več ni mogel.

Prvikrat v življenju sta si segla v roko in tedaj je tudi Lojzetu ušla solza, čeprav se je na tihem junačil, da se bo pokazal moža.

Razšli so se in mati in Janez nista opazila, kako žalostno se Lojze ozira za bratom in kako počasi in mahedravo zginja njegova postava v grapi.

»Nič ne maraj, Janez, pri nunah ti ne bo slabo!« ga je tolažila mati in zdaj se ji je zasmilil Lojze, ki se z nikomer ne bo mogel zamotiti, Janez pa bo zmerom v družini, pa še v mestu, Lojze pa v samoti...

»Saj rad grem. Čez dva dni mi pa že ne bo dolg čas!« je že bolj moško odgovarjal. Dom je bil že daleč in Lojze tudi, in z griča ga je že pozdravljali nunski grad. Prevzelo ga je in kar pozabil je na domačijo.

»To je bogatija!« mu je nenadoma ušlo. Mati ga je čudno pogledala, kajti na to še sama ni nikoli pomislila.

»Vse gre za dobre namene!« je dodala, Janez je pa ni razumel.

»Janez, zdaj si pa naš!« ga je ogovoril Luka in se mu tako prijazno in očetovsko nasmehnil, da se je Janez kar pokesal svojega cmerjenja.

»Tule boš spal in tale predal imaš za obleko in perilo!« mu je razkazoval, Janezu se je pa vse smejalo. Postelja je bila belo pogrnjena in ko se je z roko dotaknil preproge, je začutil, kako je vse mehko in strašno gosposko.

»To se bo spalo!« je bruhtnil, da se mu je Luka široko nasmehnil.

»To pa že!« mu je pritrdil, materi je bilo pa nerodno, ker se je Janez tako hitro udomačil.

»Janez, na to pa ne pozabi, da tukaj ni grapa!« ga je opomnila, pa se ji je takoj zdelo, da je bila preostra.

»Le ne boj se zanj. Če ne bo kaj prav, se bova že midva pomenila.« Luka se mu je nasmehnil.

»Sedaj pa sedita, saj sta trudna!« jima je ukazal in kar švignil skozi vrata.

»To je lepo!« je zašepetal Janez in begal z očmi po slikah, ki so visele po stenah in po knjigah, ki so se kopičile na omari.

»Pa čisto, čisto kot v cerkvi!« je zagotavljala mati in kar sram jo je bilo svojih okovanih čevljev, ki so stopali po teh lepih tleh.

»Boga zahvali, da te je Luka sem spravil!« ga je podučevala. Janez jo je preslišal, kar samo ga je sililo k slikam. Nekaj časa se je premagoval, potem pa se je pognal s stola.

»Mati, na tej sliki je pa stric Luka!«

»Res?« je bila radovedna tudi ona.

»Le pogledjte, le! To smo se zadnjič slikali!« se je oglasil Luka in že razpostavljaj po mizi kavo, kruh in tudi potice.

»Najprej se odpočijta, pojejta, potem pa pojdemo h gospodu očetu in katehetu, da Janeza bolj natančno spoznata.«

Mater je zaskrbelo, Janeza pa ne. »To vendar ni nič, saj so gospodje tako dobri!« se je razvnel na tihem in se zalagal s kavo, ki je doma nikoli ni jedel, se basal s kruhom in zdaj in zdaj smuknil tudi potico, ki je bila neznansko dobra. Mati ga je včasih sicer ošvignila z očmi, ni pa zaleglo, saj je Luka vendar ukazal, da morata vse pojesti, torej tudi potice.

Ko pa je moral po stopnicah v prelepo stanovanje gospoda očeta, ga je pa vendarle zaskrbelo in nekam zbegalo.

»Fant, priden bodi, uči se rad; očeta so ti v vojski ubili, moli zanj, materi pa sivih las ne delaj in če boš poslušal nas, boš materi kdaj lahko pomagal, da bo vsaj na starost mogla počivati!« mu je pridigal gospod oče. Janez ga je pa verno gledal in mu zatrjeval z besedo in z očmi in stal pred njim kot pribit.

»Nič se me ne boj, rad te bom imel, če boš priden!« ga je ogovarjal, ko je opazil njegovo plahost. Segel je v stekleno omaro in mu naložil piškotov, o kakršnih bi Janez niti sanjati ne mogel.

»Kar ugrizni, da te ne bo strah!« se mu je nasmehnil gospod in nasmehnil se je tudi Janez.

»Tako, zdaj se pa kmalu nauči streči, da se boš postavil pred oltarjem!« se je poslovil gospod od njega in vse tri spremljal do vrat.

Pred katehetom, ki je bil še bolj mlad, se ni nič več bal in kar pogumno mu je odgovarjal na vsa vprašanja.

»Le tako naprej, fant, le bati se ne! Vse bo šlo!« mu je naročal še po stopnicah.

»Na, sedaj smo pa opravili. Je že čisto naš!« se je pošalil Luka in Janezu odkazal prostor za ministrantovsko mizo.

»Ta je pa novi ministrant. Le sprijaznite se!« ga je predstavil ostalim muckom in Janez se je kar nekam dobro počutil.

»Luka mu je stric!« je šepnil eden izmed njih in vsi so se spogledali in vsak je precej sklenil, da se za nobeno ceno ne sme zameriti Janezu.

Tisto noč je Solznikarica slabo spala. Sreča jo je preveč omamila. Pa tudi Lojze se je premetaval po senu in se je vsak trenutek prebudil. Nekam strah ga je bilo in kadar je na opažu kaj zapraskalo, je mislil, da so bajto napadli plašurji. Zavpil bi bil rad, pa mu je glas onemel.

Janez pa je skoro utonil v mehki postelji in tisto noč sanjal o poticah, o presladkih gospodovih piškotih in o latinskih molitvah, ki jih bo molil pred oltarjem.

Pod varnim soncem.

Že prve dni je Janez pozabil na dom, le še v večernih urah se je spomnil nizke domače hiše, ko so za javorjevo mizo ob drobni smrdljivčevki zbirali pšenico in fižol ter poslušali, kako je veter trkal na okna in kako so stokale jelke pod planino. Vsak trenutek se je Lojze ali pa sam ozrl, če niso morda pred hišo

strahovi in če morda plašurji niso zlezli na svisli in ne podirajo opaža, za katerim hrani mati suho sadje in bore malo ajde, rži in ovsa.

V spanju se je nekajkrat prevalil in tudi zakričal, ker se mu je zazdelo, da je doma in da ga kliče mati na pomagaj.

»Boš tiho!« je zarenčal Kršinarjev Matevž, ki je bil za hlapca pri nunah in so se ga mucki najbolj bali.

»No, no, otrok si še, pa se ti sanja!« je zamencal, da bi popravil ostrost, Janez se je pa prevalil in pozabil na vse.

»Tega fanta imam pa kar rad, pripraven je!« je šepnil Petačevemu Tonetu, drugemu hlapcu.

»Mlado in nerazvajeno je, iz takega je lahko še kaj!« je zamomljal Tone, čigar brat je že novo mašo pel.

»Hribovska kri!«

»Pa res!« In oba hlapca sta zaspala, Janez pa je sanjal o prelepi nunski cerkvi, pod katero so sami grobovi. Že prve dni je slišal prečudne pravlјice in zdelo se mu je, da je bilo še Luka strah, ko jih je pripovedoval.

O polnoči vstajajo iz grobov mrliči in tedaj zabučé orgle v cerkvi in prečudne pesmi in molitve se oglase pred oltarjem in na koru. Zdaj in zdaj se prižgo luči, v klopeh se zganejo sence in v kapeli, kjer so spomeniki grofov in vitezov, tam pa zarožlja, kot bi se zadevali meči.

Pod grajsko kapelo je tudi vse votlo. Samo težko ploščo sredi kapele bi bilo treba privzdigniti in videl bi rakve, železne, kamenite, lesene in ob stenah verige in pod verigami okostja. Ponoči se sliši v kapeli, kako spodaj v globočini kaplja voda na glave nesrečnih obsojencev. Razločno se sliši, kako prosijo milosti, kako

jim pojema glas, dokler jim ne zamre, ko na samostanskem dvorišču zapoje petelini.

In je Janez sanjal, sanjal, se tresel od groze, zjutraj pa vstajal nekam zamišljen in miren, dokler se mu oči niso napile sončne svetlobe.

»Danes boš moral pa na vrt!« ga je opozoril Luka. Janez bi bil skoro zavriskal.

»Ali res?« je vzplamtelo v njem in kar nenadoma se mu je bila soba zazdela tesna.

»S sestro Dorotejo bosta rože zalivala in pa zgodnje slive boš otrešel. Vprašale so me, če znaš dobro plezati!«

»To pa to!« se je junačil Janez in hotel kar od-dirjati.

»Le počasi, te bodo že poklicali!« ga je miril Luka in se mu očetovsko smejal.

»Korenina!« je pomislil in brez potrebe jel popravl-jati predal pri klečalniku.

»Stare hlače obuj in pazi, slive so že stare. To niso kostanji!« mu je pridigal, Janez pa je brskal med svojimi cunjami in kar sram ga je bilo, ko si je nataknil hodnične hlače, ki jih je držalo skupaj deset, dvajset zaplat, debeli, beli hodnični šivi so pa drug drugemu vpili: »Drži, drži!«

»Kar dobre so!« je razsodil Luka, Janez pa je povsil oči.

»Drrr!« je pozvonilo.

»Kličejo te!«

»Juhuhu!« je vriskal Janez in kar pognalo ga je po stopnicah na porto, kjer mu je odprla stara Neža, ga premerila z očmi ter pokimala.

»Ta pa, ta! To ni polizana mestna smojka!«

Tisti dan je Janez šele dodobra občutil vso srečo. Zalival je rožam, ki jih še nikoli ni videl, in sestra

Doroteja je bila tako dobra, da mu je za malico dala kruha, sliv in čudno rdečega sladkega masla na kruhu.

»Padel boš, Janez, padel boš, Janez!« ga je mehko opominjala, ko se je metal z veje na vejo in stresal slive na pogrnjene rjuhe.

»Ti pa znaš!« ga je hvalila vmes, Janez pa se je gnal, da mu je lilo po obrazu in zdrobljeni mah ga je grizel za vratom in se mu lepil za srajco.

»Letos boš pa ti sadje obiral!« mu je naročila, ko je odhajal, Janezu pa se je zazdelo, da je s tem trenutkom postal najvažnejši človek v samostanu. Zaupali so mu vrt in spoznali, da je najsposobnejši.

Tisto noč ni sanjal o strahovih in o grozotah pod grajsko kapelo. Bregoviti nunski vrt se je pozibaval pod težo jabolk in hrušk, on pa je plezal od jablane do jablane, stresal in otresal, da se je sadje kotalilo proti zgradam, in nune so polnile košare in koše, da sta jih Matevž in Tone komaj sproti odnašala. In oba

sta ga nekam grdo gledala, ko da bi mu bila nevoščljiva, da trese on, ki se še prespal ni dobro v samostanu.

In se je v spanju smejal in zdaj in zdaj stresel stranico, se vzpel in pograbil končnico.

»Ta je pravi!« si je mislil Tone in vsak dan mu je bil Janez bolj všeč.

»Luka, z Janezom si jo pa zadel!« je pohvalil tudi Matevž. Luku se je dobro zdelo, kajti Matevž ni rad hvalil.

»Janez, kar pripravi se!« mu je po maši ukazal katehet Pavle; Janez ga je čudno pogledal, ker ga ni razumel.

»V gozd pojdeva! Nekaj sem našel in mati Mihaela ti bo že kaj dala za to!« se mu je katehet nasmehnil in mu nič razložil, kaj je našel.

»Zakaj pa ne!« se je odrezal.

»Že spet Janez!« so si šepetali mucki in tiho godrnjali.

»Tako! Tele cunje zavij, trave in smrečja dobiva tam!« mu je naročal katehet.

Za gradom sta zavila v klanec in se po vijugah in ozkih stezah zgubila v mlade smrekove nasade.

Katehet Pavle, ves nasmejan, se je vso pot pogovarjal z Janezom in celo to ga je vprašal, kaj bi bil rad, in Janez se mu je kar naravnost odrezal.

»Gospod!«

»Tako?« je pomislil katehet Pavle in smeh mu je skopnel na obrazu.

»Otrok si še, nič ne veš, kaj še pridel!« je tiho, pa skoro pridigarsko izrekel, Janeza pa je zazeblo in žal mu je bilo svoje naglice.

»Duhovska je težka, težka in bo še težja. Čudne reči se gode na svetu!« je šepetal predse in potem obmolknil. Janezu se je vsaka beseda zagrizla v dušo, čeprav smisla samega ni znal razložiti.

»Nisva več daleč. Pe tejle stezi prideva do Mige-tovega brezna!« je presekala molk, da je Janezu odleglo.

Slišal je že o breznih za gradom, pripovedovali so o turških sabljah, ki so jih našli v njih. Grebenar, čigar bajta čepi na samem blizu teh, je pa našel celó lonec cekinov. Stari Ločani so se skrivali v teh rovih pred Turki in Bog ve, koliko se jih je zadušilo v njih. Celo jezerca so v teh breznih, rovi pa so speljani globoko pod zemljo v nunski in kapucinski samostan, na enem kraju kar pod Soro.

Janeza je streslo, ko se je spomnil na čudna in nejasna pripovedovanja, mikalo ga je pa vendar, da bi si ogledal skrivnosti podzemlja. Morda najde turško sabljo, morda celo lonec denarja? Materi bi dal, da bi od Koparice sveta nakupila in po troje govedi in po dva prašiča redila.

»Smo že tu!« se je ustavil katehet Pavle in jel narezavati smrečja. Janez je odložil cunje, zavohal pa čuden smrad. Tudi katehet Pavle si je vihal nos in zdaj zdaj pogledal Janeza in se mu nasmehnil.

»Pa začniva s smrdljivim delom. Veš, zadnjič sem izvohal tri odrte lisice in ko sem o tem povedal materi Mihaeli, ni odlegla več. Obljubil sem ji, da ji jih pri-neseva; okostnjake bo skuhalala!« mu je razlagal, Janez ga je pa le težko poslušal, ker ga je smrad dušil.

»Bo že kako!« se mu je nasmehnil katehet. »Potrpeti morava!« Odrezal je dvojce rogovil in Janez je moral razprostrti cunjo, na katero je katehet nametal smrečja.

»Tako, da! Sedaj pa bliže! S travo sem že jaz pokrill!«

Na kupu sta našla tri lisice, morale so biti mladice, vsaj tako je sodil Janez, ki je spoznal tako lisičjo zalogo že v domači grapi.

Še nikoli Janez ni tako trpel, tudi kadar je moral nositi gnoj po melinah.

Z največjo težavo sta spravila gnijoče in razpadajoče lisice na cunjо in usta in nos sta si mašila z robcem, da ju smrad ni vrgel po tleh. Oprezno sta potem nosila v samostan, zdaj zdaj počivala in še in še zadelala tovor s travo.

»Mučenika sta. Nad postavke okostnjakov bom napisala vajini imeni!« ju je pozdravila mati Mihaela, ki je imela kotel že pripravljen.

Katehet Pavle in Janez sta se oddahnila.

»To za enkrat!« se je obrnila redovnica k Janezu in mu ponudila polno posodo presladke rdeče maže za kruh in prav celo potičko, da je pozabil na smrad in na križevo pot. Sam ni vedel, kako bi se zahvalil, takega plačila še nikoli ni dobil in vse se mu je smejalo.

»Viš, pa si se tako mrdal!« ga je podražil katehet, ko sta zapuščala sobano z živalmi na podstavkih, v steklenicah, na slikah in za steklom.

»Smrdelo jel!« se je sramežljivo izgovoril Janez in stiskal k sebi posodo z mažo in dišečo potico.

»Res je, kar so ti dali, si krvavo zaslužil!« je razsodil katehet, Janez pa ni mogel razumeti, da je moral gospod kar brez plačila oditi. »Predober jel!« je pomislil in bil ponosen, da mu je prav on pomagal.

»Priden bodi, za mrhovino pa ne bova več stikala,« ga je odslovil katehet in mu stisnil tri dinarje.

Za materinimi slutnjami.

V samostanu so ga imeli za vse. Na vrtu je rožam zalival, obžagoval drevje, tresel in obiral sadje, čistil pota, cerkev pometal, ministriral, se učil, se igral in materi vžigal upanje, da bodo očetove želje živa resnica. K temu upanju je prilival olja še Luka, dodajal katehet Pavle in Janez se je kar pogospodil, vsaj Lojzetu se je tako zdelo. Tudi na počitnice ga ni bilo domov, tako radi so ga imeli pri nunah.

»Janez, sedaj se pa pravi zares!« ga je opomnil gospod oče. »To leto se bo odločilo, kaj bo s teboj in če boš zrel za zavode!«

Janez je bil zmeden in ni vedel, kaj bi rekel.

»Le pojdi in priden bodi!« ga je še opomnil in mu dal presladkih piškotov.

Janez je tisto leto že telovadil v društvu in tudi k nekaterim igram so mu dovolili, pri miklavževanju je pa celo sam igral in to se mu je zdelo od sile imenitno.

Tiste dni pa je umrl stari, dosluženi hlapec Janez, ki se je s Turki v Bosni vojskoval, bil ranjen in bil tudi odlikovan. Dve zlati svetinji je hranil v okviru in jih pripel le za velikonočno in sv. Rešnjega Telesa procesijo. Stari Janez ni veliko govoril, bil je sam zase in mucki in hlapci in nune so se ga bali.

Luka je bil zbeگان in tudi hlapca sta se čudno motovila. Pripravljali so rože in črne zavesе. Tajčkov Tine pa je Janeza obril, preoblekel in ga položil v rakev, ki jo je starec sam kupil.

Ministrantov je bilo strah in vsakega temnega kota so se ognili in tudi jeziki so jim nekam zamrznili.

Janezu se je mrtvi starec strašno smilil in neprestano je molil zanj, čeprav se ga je bal natančno pogledati. Še zlati svetinji ga nista več vabili, bili sta zanj mrtvi, ker jih starec nikoli več ne bo pripel na prsi.

Spali so takrat kar na hodniku, mrliča je stražil Vipavčev Tone, kadil in pil žganje, sveče pa so trepetale in metale na truplo kose svetlobe, z njo ošvignile rože, ki so nekatere že od same groze obledele.

Še bolj pusto pa je bilo pri pogrebu, strašno pa po pogrebu. Duh po svečah in vonj po mrliču je zaudarjal venomer in starčeva podoba ni hotela iz bele sobe. Kót, v katerem je stala njegova postelja, se je nekam stemnil in še hlapca sta se ga ognila.

»Tako temačen in vlažen je ta kot,« se je muzal Matevž.

»Pa res,« mu je pritrdil Tone in kot bi se že prej domenila, v kot sta potisnila staro nerabno skrinjo, kamor je Luka spravljal obrabljene svečnike, strgane cunje za cunjarja in zavržene čevlje za žirovskega čevljarja. Pa kót je ostal mračen in hladen in dišal je po plesnobi in po črvih.

Tisto zimo so igrali Revčka Andrejčka in vse je drlo v dvorano. Tudi Luka, Janez in oba hlapca so šli gledat in bili kar zamaknjeni. Še prekratka se jim je zdela igra, čeprav je bilo že polnoči, ko so jo kresali po strmih stopnicah proti domu.

»To je pa igra!« se je razvnemal Luka.

»Take še ni bilo!« je v poljanščini zapel Matevž ter z okovanimi čevlji zakotalil kamen po stopnicah.

»Ali je bilo to kdaj res?« je podvomil Janez.

»Zakaj pa ne?« je zarobil Tone, Luka se je pa zasmejal in Janez je bil prepričan, da se je vse to nekdaj res godilo in zgodilo.

Skozi okno je svetila luna in metala dolge sence akacij proti steni. Zdaj zdaj se je bleda svetloba utopila v razkosanem, vihrajočem oblaku in zdaj zdaj so pogledale v sobo le drobne zvezde, ki so pa trepetale, kot bi jih zeblo.

Matevž je zasmrčal, Tone je utrujeno dihal, Luka se je pokrtil čez glavo, Janez pa kar ni mogel zaspati. Obrnil se je na desno, se prevalil na levo, pa komaj je zadremal, ga je kaj predramilo, pa ni bila težka misel, niti moreča sanja. Sam ni vedel, kaj. Težko mu je bilo in čudno utrujenost je čutil. Noge so mu bile lesene in roke odrevenele. Zamižal je in zadremal, skozi bele zavese so se pa svetile zvezde.

Stresel se je in zazeblo ga je. Ni pa občutil ne groze in ne strahu. Tam izza kota, kjer je spal stari Janez, se je slišalo drsanje copat, sprva zamolklo in počasno, potem glasneje in zmerom bliže. Tako je drsal Janez in se oprijemal za steno. Zdaj je pritisnil na kljuko, zdaj se je zaokrenil in spet tisto staro drsanje, ki je ostalo v ušesih za večne čase.

Janez se niti premaknil ni niti se ni domislil, da bi zakričal.

Pridrsalo je prav do njegove postelje in se ustavilo pri končnici. Janez je mižal in zdelo se mu je, da niti dihati ne more več. Kot dvoje rok je začutil na vznožju, zdaj spet zaslišal drsanje copat in spet se je dvoje rok stegnilo in se tedaj odpočilo na njegovih prsih... potem... potem je hotelo Janeza zadušiti, zdelo se mu je, da ga mrzle roke stiskajo za vrat.

»Matevž, Matevž, prižgi, Luka, Luka!« je zatulil ves omamljen, pa kot zadavljen.

»Za božjo voljo!« je kriknil Matevž in prižgal luč, Luka je planil iz postelje in oba sta prišla Janeza, ki se je tresel in čudno hropel.

»Midva sva pri tebi, kaj ti je?« je hitel Luka, silil vanj Matevž. Janez se je pa le komaj, komaj zavedel.

»Janez je strašil. V copatah je prišel k meni, na noge mi je položil roke, potem na prsi in tako gotovo kot sem tukaj, prijel me je z mrzlimi rokami za vrat!« je jecljal Janez, Matevž in Luka sta se mu pa čudila.

»Poglejmo, kje bi bil!« je velel Matevž in posvetil v vse kote, pogledal pod vse postelje, poskusil vrata, ki so bila zaklenjena. Še v vežo je posvetil in v kot pod stopnice, koder so mucki kosili, južinali in večerjali, pa nikjer ni nikogar našel.

»Sanjalo se ti je, Janez. Le zaspil. Da te ne bo strah, naj pa luč gori!« je tolažil Luka, ker se mu je Janez smilil in je bilo še njega samega groza.

»Kaj bi te Janez strašil, hvaležen je, da je v nebesih!« je dodal Matevž, Janez si je vrgel odejo čez glavo in drhte zaspal, zjutraj se pa prebudil ko stepen, prepaden in utrujen.

»Igra je vplivala nanj!« je menil katehet Pavle, nune so pa molile za dušo starega Janeza. Toda tiste noči Janez nikoli ne bo pozabil. Še drugi dan je bil ubit in zdaj pa zdaj se je stresel od groze.

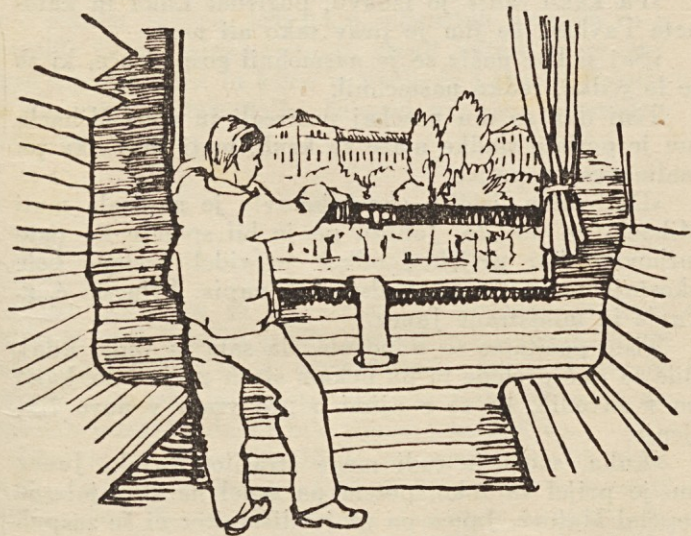
»Janez, sprejet si v zavode!« mu je razodel gospod oče in mu tudi sporočil, kdaj bo moral k skušnji. Tedaj je pozabil na strah in Janezu se je zazdelo, da se odpira pred njim novo življenje, polno novih lepot.

»Janez, gimnazija pa ni igrača!« ga je opominjal katehet Pavle, vendar pa s tako mehko prijaznim glasom, da je Janez dobil še več zaupanja vase.

»Saj bo šlo!« je razsodil gospod oče, Luka pa je bil kar ponosen na svojega varovanca, ki se je dobro učil, pridno delal in če je kaj grešil, je greh priznal in se kesal.

Skušnja je bila zanj igrača in niti utegnil ni, da bi se razgledal po zavodu, opoldne je že odrinil proti Loki, dočim so nekateri morali počakati popoldanske preizkušnje.

Z vlaka je gledal proti veliki palači, ki se je hotela skrivati za kostanji in za visoko ograjo. V tej palači

bo živel, se učil... dalje njegove misli niso mogle, preveč se je tisti dan nabutalo v njegovo glavo in prepolno je bilo srce vsega dobrega in lepega, ki se je prižigalo tam nekje za obzorji.

»Tako je prav, Janez!« ga je sprejel gospod oče.

»Dober začetek in vse je dobro!« je pomodroval katehet Pavle, Luka pa je molčal, ker ni našel primerne besede, preveč je bil ponosen na svojega Janeza.

»Do šole vendar ostaneš pri nas!« ga je pobaral gospod oče in Janez ga je hvaležno pogledal. Kar nič ga ni mikalo domov, nekam odtujil se je domu, ne pa domačim. Saj je mater in Lojzeta videl vsako nedeljo in zdaj zdaj je švignil tudi domov, kadar so dozorele češnje ali pa če se mu je zahotelo po suhih hruškah.

»Pa kako rad!« je izdaval, pogledal Luka in kateheta Pavleta, če jim je prav tako ali ne.

»Saj si kar naš!« se je nasmehnil gospod oče, ki se je le redko, redko nasmehnil.

Tisti dan so mu posebej postregli in mati Mihaela mu je poslala sladke maže za kruh, mati Veronika pa malinovca in potice.

»Darovalcu lisičjih okostnjakov!« je napisala mati Mihaela na posodo, Janezu pa je bil spomin na tisto mrhovino kar prijeten, odkar je videl prelepe bele okostnjake lisic in na podstavkih napis: Prinesla č. g. Pavle in ministrant Janez.

Tiste počitnice so minevale, da sam ni vedel kdaj. Bile so pač prelepe in pa nekam strah ga je bilo, kako bo v zavodih, ko se z njimi odpro vrata v novo življenje.

»Luka, snoči je tudi mene strašilo. Rajnki Janez me je prijel za roko, potem pa sedel na skrinjo!« je šepetal Matevž, Janez pa ga je slišal, ker ni še zaspal.

»Nekaj bo na tem! Mene je tudi!« je priznal Luka.

»Za mašo dajva!«

»Sem se že zmenil s katehetom Pavletom.«

»Potem pa prav, polovico plačam jaz.«

»Dobro!« je namignil Luka, Janez se je pa tedaj prevalil in odprl oči in nehote vprašal: »Ali je tudi vaju strašilo?«

»Tudi!« je v naglici dejal Luka, Matevž mu je pa siknil, kot bi hotel reči, naj molči.

»Nič ni, nič!« je zarenčal Matevž in nerodno mu je bilo.

»Luč naj pa le gori, da bi se fant spet ne prestrašil! Škodilo bi mu lahko,« je namignil Matevž in odšel, Janez pa je jel misliti in misliti, se odel čez glavo, pa zaspal, da sam ni vedel kdaj in kako. Tudi sanjal ni o starem Janezu, pač pa o računskih pravilih in o zavodih in o prelepi ravnini, iznad katere se razgleduje Šmarna gora in kliče romarje iz Loke in Kranja in jih vabi iz obeh dolin, če prej ne, vsaj na velikonočni ponedeljek.

Zavodi — beli labodi.

Tiste počitnice so mu stregli ko gospodu in mati ga je še med tednom prišla obiskat. »Saj ga potem ne bom več videla,« se je opravičevala, ko je krevsala po grapi, čeprav jo je njivica pogrešala in se je na posekah poznalo, da ni bilo njene roke zraven.

Skrivaj je nakupila blaga za srajce in jih dala delati Hribarjevi Poloni, ki jim je morala tudi všiti številko 366. To številko so mu določili v zavodih, da bi se njegovo perilo ne zamešalo.

Tudi rajnkega nedeljsko obleko je vzela iz skrinje, saj je vsako upanje ugasnilo, da bi Galicija vrnila živega. »Saj bi se že kako oglasil!« se je tolažila, ko je zaprla skrinjo, obleko pa zavila v ruto. »Vsak dan se bo lahko spominjal na očeta!« si je zatrjevala in mehko ji je bilo pri srcu, ko je pomislila, da bo rajnki še v grobu srečen, saj se bo Janez izšolal in bo novo mašo pel.

V zavode ga je spremljal katehet Pavle. Oba sta bila praznično oblečena. Janez se je zdel nekoliko zaskrbljen in nekam težko se je poslovil od matere in Lojzeta, prav tako težko od samostana in od Luka. Katehet pa je bil razigran in je s svojim smehom ubijal Janezu malodušje.

»Fant, pogum! To je vse! Današnji čas ni za cmerjenje in še manj za sanjarjenje. Za težke čase se je treba resno pripraviti!« mu je pridigal, ko sta korakala skozi park in ju je s pročelja zavoda pozdravljaj napis:

KRISTUSU ZVELIČARJU SVETA!

Janez ga je hvaležno pogledal, katehetova beseda mu je bila sveta, ker je vedel, da prihaja iz srca.

»Saj se ne bojim!« je zajecel, glas se mu je spremenil in je bil nov, kot je bil Janez ves nov.

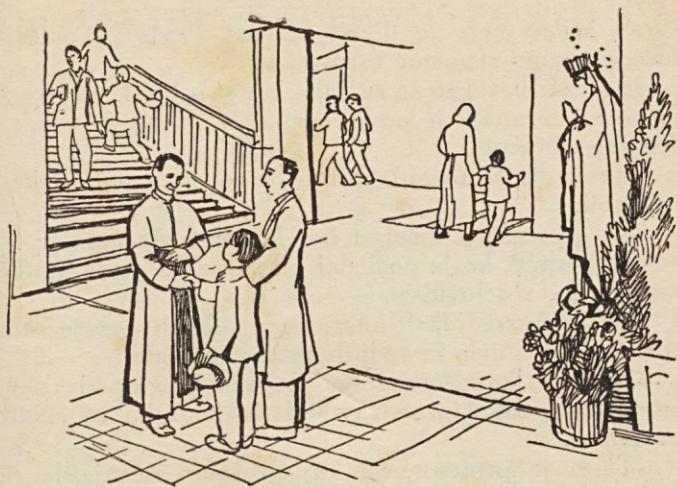
»Veš, tako gosposko se pa mi nismo šolali,« je dodal katehet, ko sta odprla težka vrata in jima je vratar odmaknil steklena. Ob stebru je stal kip Matere božje in oba sta se mu odkrila.

»Tu je pa dvorana!« je šepnil katehet in kar boječe je Janez vstopil. Vid mu je jemalo, saj take dvorane še nikoli ni videl. Saj to je bolj podobno cerkvi kot pa dvorani.

Hodniki so se mu zdeli strašno široki in kar zgubljali so se nekam v daljavo in on in katehet sta bila le ko dve senci v tem velikem prostoru. Spočetka je štel vrata, pa jih je bilo preveč.

»Zgodnja sva še! Poglejva v kapelo!« je velel katehet, sam ves zavzet in razgret od čiste lepote zavodov.

»Tu je pa še lepše ko v nunski cerkvi!« je pomislil Janez, tedaj pa zagledal pred stranskim oltarjem suhljatega, v molitev zamaknjenega duhovnika. Obraz mu

je bil skoro voščen, oči pa so strmele v oltar. Janez se je kar zgrozil nad svojo posvetnostjo, ko je gledal v duhovnika.

»To je rektor!« mu je pošepetal katehet in Janezu je ta podoba ostala v duši za večne čase.

»Pavle, Bog daj!« je pozdravil kateheta visok, nasmejan gospod, ki je s svojimi dolgimi nogami hodnike kar požiral.

»Bog daj, Tone! Fanta sem pripeljal v šolo.«

Segla sta si v roko in sloki gospod Tone je tudi Janezu ponudil dva prsta, ki sta bila dolga in tenka.

»Prav, prav! Kako se pa pišeš?«

Janez je bil nekoliko preplašen, gledal pa je gospodu naravnost v oči in povedal svoje ime.

»Vendar spet pristno slovensko ime!« se je kar glasno zasmel gospod in tlesknil s prsti, ko da je našel nov domislek.

»S hribov je!« je dodal katehet Pavle in položil roko na ramo svojemu varovancu.

»Saj! Hribovci so še za šolo, ker so zdravi, vsi drugi so pa ko čežana!« je grmel gospod v smehu in v mladeniški gibčnosti.

Janezu je strah splahnil in gospod se mu je kar priljubil.

»Ej, Janez, pri meni si boš brusil možgane!« se je pošalil gospod, ko je pogledal na papir, ki ga je hranil zganjenega v telovniku.

»Ti boš razrednik? Janez, Boga zahvali!« se je razvnel katehet Pavle in tudi Janezu je odleglo.

»Bomo že kako orali!« ga je prekinil gospod Tone, mu segel v roko in se zavihtel po hodniku in zginil za ovinki.

»To ti je profesor, ah kaj profesor, učenjak!« je razlagal Pavle in se oziral za sošolcem. Janez pa je bil ponosen, da ga bo učil učenjak. Že učitelj PianECKI se mu je zdel nekaj več kot učitelj, ker je francoske bukve bral in loške meščane godbe učil, orgljal na koru in živel zase in zmerom bral. Janez mu je po cigarete hodil, mu knjige zavijal in med odmori pazil, da se svetoduški razgrajaci in puštalski pretepači niso spozabili. Pa Janeza se niso bali, ampak učitelja. Hud je bil, toda pravičen!

Sedaj pa ta profesor-učenjak! Nič ni hud, kaj da bi bil krivičen. Tako je vriskalo v Janezu, in po hodnikih so že odmevali hitri koraki mlajših šolarjev in se mešali z zvokom počasnih in resnih. To so bili pa že gospodje iz četrte, šeste in morda celo osme. Janezu se je zazdelo, da je strašno majhen in kar zaskrbelo ga je, kdaj bo dorastel dolgina, ki se je leno pomikal po stopnicah in malomarno ošvrknil z očmi presnega

prvošolčka, kot bi hotel reči: »Revše, le glej me! Precej prežganke boš posrebal, preden boš prilezel do pete!«

»Kar nič se ne obotavljaljval!« je namignil katehet Pavle in zavila sta na hodnik, kjer so se bolj na gosto vrstila vrata.

»Tu stanujejo profesorji!«

»Pa res!« je izgoltal Janez, ko je skrivaj prebral nekaj imen, ki so mu bila pa tuja.

»Rektor!« mu je zagomazelo, ko je zagledal na vratih ta napis. Postava izpred oltarja mu je stopila pred oči in Janezu je kar sapa zastajala.

Katehet Pavle je potrkal, ni se pa nihče oglasil; odprla so se vrata; suha, zravnanost postava rektorjeva je stala na pragu in s prečudežno prožno roko in z nekoliko tanko, mehko in skoro objemajočo besedo pozdravila:

»Bog z vami! Ta bo pa naš!« Rektorjeve oči so se zasvetile in neznanska dobrota je posijala iz njih. Kaj takega je videl le v materinih očeh, kadar se je najbolj bala zanj. Njegova roka je bila topla, kot so tople vse roke dobrotnikov.

»Gospod rektor, da, vaš bo!« je odgovoril katehet Pavle in tudi njemu se je glas spremenil.

»Je bil tudi vaš ministrant?« In rektorjeve oči so znova zagorele in sladek nasmešek se je razlezel po njegovem licu in roka se mu je sprožila na Janezovo roko, da je začutil njeno toploto. Nič ni vzdrltel ko takrat, ko je nanj položil svoje mrtve roke stari hlapec Janez.

»Da!«

»Prav! Zmerom sem jih vesel, takih fantov! O, pridni so in pa kar je največ vredno, pokvarjeni niso!« je prijazno poudarjal rektor in s svojimi čudežno dobrimi očmi božal zdaj hateheta Pavla, zdaj Janeza. Gospod

katehet je kar gorel od sreče, ker je rektor pohvalil nunske fante, in drugega ni mogel, z glavo je pritrjeval rektorjevim besedam.

»Gospodu prefektu Vekarju ga še javite, on ga bo nadzoroval v učilnici in spalnici. Upam, da ne bo imel sitnosti z njim; kajne, Janez, saj boš priden, sv. Stanislava posnemaj!« se je spet nasmehnil rektor, ko je prebrskal po papirjih na mizi. Ob besedi sv. Stanislav se je pa njegov obraz čisto spremenil in Janezu se je zazdelo, da je prav tako zamaknjen kot zjutraj pred oltarjem.

»To je svet mož! je razsodil katehet Pavle, Janez pa je to že prej sam dognal.

»Naprej!« je kriknil prefekt Vekar. Šolarji so se podili po hodniku, se lovili po veliki učilnici, kričali, peli, nekateri so jedli, nekateri pa žalostno gledali skozi okna na jesenska polja, na deviške Grintovce in na pota, kjer so se pozibavali vozovi, polni krompirja. Na jablanah so se zlatila jabolka in ajda je že zgubljala cvetje.

»Ali bo mir!« je zrohnел prefekt in zastavil pot katehetu Pavletu in Janezu.

»Brez zamere, saj mi še podivjajo!« se je opravičil in jeza se mu ni hotela skriti z obraza. ovinkih na druge hodnike, nekateri pa so se naslonili na okna ali pa posedli v učilnici.

»Danes naj se še razletajo, ampak vse, kar je prav!« je še zarenčal, potem pa kateheta Pavleta potisnil v svojo sobo, Janezu pa samo pomignil.

»Ta bo pa hud!« je zaskrbelo Janeza, ko je pogledal prefektu v ostro švigajoče oči, na stisnjene ustnice in na bradavico na licu. Že doma je slišal, da so bradavice od hude krvi in da bradavičarji niso dobrega srca.

»No, no! K meni si ga pripeljal. Tako ti povem, kar preveč so mi jih nasuli!« se je v sunkih smejal prefekt in Janeza meril s svojimi sivimi, zdaj in zdaj kalnimi očmi.

»Boš že kako shajal!« mu je ponagajal katehet Pavle.

»Ne rečem! Ampak dan za dnem! To je groza! Saj je vsako leto slabše. Včasih so se v ljudski šoli otroci kaj naučili, sedaj pa samo podivjajo. Verjemi mi, da je tako!« se je jezil, mahal z rokami in še z nogami dajal duška svoji jezavosti.

»Pri novotarijah je zmerom tako!« je namignil katehet in oba sta se spogledala.

»Torej danes naj se še razleta in izkriči, jutri bomo pa že napeli strune!« je pol za res, pol za šalo zlogoval prefekt in ošvrknil z očmi Janeza, ki je ogledoval slike na stenah in mu je bil zlasti všeč skoraj nov klavir. Zazdelo se mu je, da prefekt vendar ne more biti hudoben, če zna igrati na klavir, tudi PianECKI ni bil in mati Serafika ne. Zakričala sta že, to pač, oba sta pa bila dobra ko pogača.

»Še danes naj mu bom jaz oblastnik,« se je zarežal katehet Pavle, Janezu pa je bilo prav in kar zavidali so mu šolarji, ko sta jo s katehetom rezala po hodnikih in na stopnice h gospodu ekonomu.

»Veš, ta gospod ni slab, le renči rad!« je razlagal katehet, gledal v dlani in se zdaj in zdaj nasmehnil, obraz pa umaknil, da bi ga Janez ne opazil. »Molči in poslušaj, tako ti povem, in dobro boš shajal z njim!« Katehet se je čudno namrdnil, kot bi mu bilo žal, da je otroku, prvošolčku preveč povedal.

Janez se je razgledoval in mimo njega so švigali šolarji. Slišal je, kako so zaskrbljene matere opominjale svoje ljubljenske, kako so očetje žugali svojim

izvoljencem, naj bodo pridni in da naj prineso dobra spričevala; videl je, da so se sestre jokale in da so se jim smejali profesorji in prefekti in da so se jim krohotali gospodki iz pete, šeste, sedme in osme. Kaj takega so morali biti, kajti drugače bi ne bili založeni in obloženi z debelimi, od sile učenimi knjigami in drugače bi ne bili tako bahavo razkuštrani in malomarno počesani. V Loki je bil tako razkuštran le Puc, ki je bogove delal in svetnikom in svetnicam obraze spreminjal. In če mu je župnik kdaj preslabo plačal, je prežalostni obraz mučenice Lucije prenesel na obličje lurške Bernardke, dostojanstveni obraz sv. Miklavža pa kar nataknil sv. Boštjanu, ki bi se vendar moral krčiti v bolečinah.

»Saj te bo še zmešalo!« ga je posvaril katehet Pavle in le s težavo ga je odmaknil od plošče, kjer so se blestela imena vseh tistih, ki so kot Janezov oče prelili svojo slovensko kri tam v Galiciji, v Tirolah, ob Soči in morda celo v Dobrudži.

»Škoda jih je!« je glasno pomislil katehet in nehote prijel Janeza za roke.

»Za knjige se pobrigajva!« mu je pošepetal in se pognal po hodniku k ekonomu.

»Bog daj, Bog daj!« je pozdravljal gospod ekonom, mencial z rokami in dobrodušni obraz se je kar prilegal v okolje predalov, kjer so se prašile stare in nove šolske knjige, se razgledovali zvezki, majhni in veliki, in kjer se je zdaj in zdaj ustavilo gospodarjevo oko.

»Bog daj! Začetnika sem pripeljal!«

»Prav, prav! Začetnika учи, mojstre pa poženi! Kaj bi? Tako vama povem: ena sama roka se še v Savi ne more umiti, zato smo pa tu, da si pomagamo!« se

je muzal ekonom in že metal knjige s polic, zvezke, svinčnike in že pisal, pisal, računal in končno izračunal.

»Takole, za prvo silo! Kajne, če bo treba, blaga je še dostil!«

»Prav, prav!« je momljal gospod katehet, Janez je pa basal knjige in strašno težke so se mu zdele, ker so bile učene.

Gospod katehet Pavle je vse plačal, potegnil Janeza za seboj in odšla sta skozi park v vas, povsod pa srečavala duhovne, očete, matere in sestre, ki so spremljali svoje v zavod, da postanejo gospodje.

»Danes si še prost, oddahniva se pri Cebavu!« je dejal katehet Pavle in zavila sta čez dvorišče v nizko sobo. Tiho sta govorila in se popoldne tudi tiho poslovila.

~~VII~~

Splašene jeze.

Solznikarica se je nekam pomladila in neugnano je begala po svojih melinah in košeninah, spravljala les za zimo, grabila steljo za kravo, varčevala s sadjem in z maslom, da bo za šolo in še za davke. Letina je bila dobra, prizanašale so nevihte in še veveric ni bilo od sile, da bi pregnale orehe.

Lojze je delal doma, pomagal Hribovčevim in Krvinovim, prislužil pšena, ječmenčka, moke in še kovača so mu tu in tam primaknili.

»Tako mlad, pa že neznansko priden!« so ga hvalili. Lojze se je pa gnal, da je teklo od njega in da so mu oči kar izstopale.

»Po pametil po pametil« ga je opominjala mati; otrok se ji je smilil, bila pa je ponosna nanj, ker se je z njo vred mrtvičil za Janeza, ne da bi kdaj črhnil ali pa skremžil obraz.

Ob nedeljah popoldne je prebiral Večernice in ob takih urah so se mu misli kar nekam čudno razlezle in se srečavale z Janezovimi. Kar zastalo mu je branje in zmečilo se mu je pri duši.

»Pospravili smo, za zimo smo pripravljeni in kar lepo nam bo. Počivali bomo, kostanj majili, orehe tolkli, no, pa če bo že treba, hlode pehali v grapo. Janez bo pa čepel dan za dnem v klopi, se učil in pisal, dan za dnem... nak, to bi pa ne bilo zame. To je nekaj: danes kopljem, jutri bom kosil, mlatil, sekal, grabil, pasel, trebil, toporišča popravljal, košare krpal, košem hrbtišča izmenjeval, veverice podil, šel k Hribovcem v vas in če bo naneslo, Domoljuba prebral in še materi kaj povedal, kako se vleče povest. Nak, če-peti v klopi dan za dnem in premlevati to čudno učenost, to je pa že od sile. Jaz bi zbolel. Janez, ti še ne veš ne, kako lepo je doma. Veš, pet siničk sem ujel v zapadnico in bučnih pečk imam prav gotovo pet kil in od sončnic tudi. Čisto poznam jih lanske siničke! Že prilete na okno in se me nič ne boje. Ampak sedaj še niso lačne. Pokazat se le pridejo, da mi povedo in da vem, pri čem da sem. Veverico sem sklatil z oreha, ugriznila me je; domov sem jo pa le prinesel. Ker pa ni hotela jesti, sem jo spustil. Vsak dan jo vidim in me čisto pozna. Že z roke já!

Janez, vem, da ti ni lepo, čeprav ti dajejo belega kruha. To vem, da si že sit učenosti! To vem, da se večkrat pod odejo pocmeriš. Mati se tudi, že večkrat sem jo slišal, zmerom pa pravi, da se ne. Le kaj taji. Saj se ji pozna. Mene je pa sram, da bi vokal. To bi

mi Hribovčeve nagajale! Nak, ne bodo. Pa sem že mislil, da bom moral vekati, nak, pa nisem, čeprav si se mi smilil.« Tako je mislil in včasih dal svojim mislim tudi glasen poudarek. Plašno je pogledal okoli sebe, če ga ni morda kdo slišal, preletel dve, tri vrste v Večernicah in se spet ogrel ob misli, da je njemu dobro in da je slabo le Janezu.

»Kaj pa je tisto, če stanuje v palači, saj ni njegova, še postelja ni njegova. Če ga spode, bo še večji revež, kot je bil. Pa tudi to pravijo, da je študiranih ljudi preveč! Kaj jih ne bo! Iz Loke se vsi šolajo! Kdo bo Plavcu živino opravljal, Žigonu železo nakladal in Petetu hlode vozil?! Študiranci prav gotovo ne!« Glasno se je zasmel in strašno imenitno se mu je zazdelo, da je on ostal doma, da se bo po njivah trapil, hlode pehal in za svojo bajto skrbel.

Misel na bajto ga je kar navdušila. Zazdelo se mu je, da mu pritrjujejo svetniki na steni in da mu pri-govarja tudi oče s slike: »Lojze, ti pa ostani doma, zemlja je dar božji!«

Mati se je motala pred ognjiščem, se brigala za kravo in za prašička.

»Trinajst let je šele star, pa se že vede kot gospodar. In kako razumen je!« si je šepetala in gorela od sreče, da je Bog tako pametno talente razdelil. Janezu jih je dal za gospoda, Lojzetu za gospodarja, da bo rod ostal in Solznikarjeva bajta v domačih rokah. Rajnkemu se ne bo treba obračati v grobu.

Proti večeru sta sama sedela za mizo in namakala posušeni kruh v krljevo vodo.

»Tako malo nam piše!« je potarnala mati, ves dan je že mislila na to in skrb jo je davila, da se še zjokati ni mogla.

»Ne utegne! Učenje je hudo!« je menil Lojze, ki je hribovsko šolo končal, dočim mati šole nikoli ni videla znotraj in se je samo za silo naučila brati in pisati. Za vejice in pike se ni dosti menila in se ji tudi niso važne zdele, z veliko črko si je pa pomagala le tedaj, če se male spomnila ni ali ji je bila pa prenerodna.

»Misliš?«

»Prav gotovo! Latinske šole so težke. Kokošarjev Peter trikrat ni zdelal, nazadnje so ga pa domov vrgli!« je modroval, mater je pa še bolj zaskrbelo.

»Pa če naš pade?«

»Ne bo!« se je zravnal Lojze, ki nikoli ni podvomil, da bi Janez ne postal gospod in da bi šoli ne bil kos.

Mater je pa le skrbelo. Če se mu ponesreči, vsa sosenska mu bo privoščila. Gruntarji jo že sedaj grizejo, češ da je neumna. Še bajto bo zapravila zanj, nazadnje bo pa pohajač in za nobeno rabo. Saj vendar pozna Kokošarjevega Petra!

»Kar bojim se!« je izgoltala in obraz se ji je čudno spremenil.

»Mati, naš Janez ni Kokošarjev Peter!« Žal mu je bilo, da je sploh omenil tega sprijenca, saj ni niti toliko vreden, da bi ga Janez lahko pogledal.

»To je pa tudi res!« se je potolažila mati in vsa skrb, ki se je vsesala v njena lica, je skopnela.

Na okna so jele trkati siničke in v lahнем vetru se je lovilo listje, vztrepetavalo in tonilo v grapo. Kostanji so se razredčili in zlahka bi zagnal skozi njihove odprtine kamen prav tja na ono stran grape.

Smreke so se kar nekam zdaljšale in cerkev na griču se ni več skrivala v zelenju; pognala se je na goličavo in zdelo se je, da je bliže nebes. Slišalo se je čisto razločno, kako se je voda v grapi metala čez

skale in pljuskala čez strmine, in če se je med kostanji zadrila šoja, se je razlegalo prav do hiše. Poleti je utočilo v goščavi.

Hiše in skednji so kar nekam zrasli in okna, nič več zadušena od sklonjenih sliv, bezga in češenj, so izbuljila svoje oči in se zamaknila v ravan, od koder so jih pozdravljale gosposke hiše z rdečimi in belimi strehami. Mimo bahavih gruntarskih domov se je leno vlekla široka siva cesta, tam zadaj za mlakami so pa zbegano čepele lesene bajte kot splašene jerebice in kukale v prelepi prostrani svet.

Zapihalo je in zadišalo po snegu in megljena dimnica se je razpredla preko grape.

Nizko je plahutnila vrana in se prenesla na Janščevo gnojišče. Krava v hlevu je zamukala in prašič se je jel premetavati v svinjaku.

Okna so se orosila in dim se je zbegano lovil okrog hiše; zgrešil je pot k oblakom.

»Zgodaj bo!« je zastokala mati, Lojze se pa še zmenil ni.

»Saj smo vse pripravili!« je zamomljal in gledal sinice, ki so bile zmerom bolj družne.

»Pa vendar!« je pomislila mati in krpala nogavice iz domače volne.

Nič ni bilo večera, noč se je neopaženo razlezla in zadušila bajte in gruntarske domove v temi.

»Ampak nekam čudno se svetlika!« se je zazdelo Solznikarici in nenadoma se je zganil tudi Lojze.

»Seveda, sneg!« je razsodil in še njega je čudno zaskrbelo, ni pa vedel, zakaj.

Veter se je zdaj zdaj zagnal v šipe, ki so se mu glasno uprle. Debeli kosmi so se topili na steklu in tenki slapovi so se zbirali ob robih in padali na les.

»Na zunanja okna sva pozabila,« je menila mati, ko so se snežinke zmerom bolj divje lovile med okviri in se obešale na šipe.

»Ne bo hudega!« je zamrmral Lojze, ki se mu ni zdelo, da bi ob tej uri natikal okna.

Tisto noč je bilo mirno in tiho, kot da bi bili povsod poginili psi. Le veter je zdaj zdaj pripognil slivo, ki je raztogotena oplazila s svojimi vejami češnjo, da je zastokala in zajokala.

Zjutraj je bilo snega že za meter visoko in še zmerom ga je sulo.

»Za božjo voljo, nič dobrega ne bo iz tega,« je zastokala mati. Bajta je bila do polovice pogreznjena v sneg.

»Kar bo, pa bo!« je moško in narejeno brezбриžno zamrmral Lojze. Ko pa se je zagledal v velike sklade snega pred hišo, se je tudi on zgrozil. Toliko snega ni pomnil. V hiši je bilo toplo in siničke so se kar pri-
vadile v tičnici.

Čez dan je kar venomer snežilo. Drevje se je upogibalo, zdaj zdaj se je odkrehnil vrhač, zaječal je kostanj, v grapi so pa zastokale jelše.

Pod težo se je sesedel plašč pri kozolcu in le dva hrastova krajnika sta gledala iz snega.

»Kaj bo!« se je stresala mati, Lojze se je pa zave-
roval v siničke, ki so iskale zavetje pod streho, pobi-
rale pečke in zaskrbljeno klicale svoje prijateljice, ki
so se skrivale med smrekovimi vejicami.

Pogledal je na podstrešje in skozi razpokline videl, da je nad hišo v bregu zamet, ki se pa boči na ovinek proti Koparjevemu klancu. Tam je močvara, ki je bila pa sedaj zasuta, in Lojze je videl, kako se je zamet kar od trenutka do trenutka večal.

»Pri nas se ni bati plazal!« se je tolažil, vendar pa zlezal iz podstrešja in zajezil med hruško in staro slivo pot, ki bi jo utegnil ubrati plaz. Tramov, desk in vrhačev je nametal in jih oprl ob stari debli. Če bi prdrvel še tako močan plaz, pregrade ne bi mogel pretrgati in vdreti v podstrešje.

Pozno popoldne je prenehalo snežiti in šele tedaj se je mogla Solznikarica razgledati. Drevje je žalostno stegovalo svoje veje iz snega, okna Janščeve hiše so komaj za spoznanje še dihala iz belega objema in cerkev sv. Ožbolta se je nekam pogreznila in je bila komaj še podobna kapelici.

Čudno jo je stisnilo pri srcu, dušilo jo je in vsak trenutek se ji je zazdelo, da jo nekaj kliče, da po njej steguje roke, da celo diha vanjo in da jo prosi ... Kaj, ni mogla razumeti. Zato jo je bilo strah.

»Lojze, ne brkljaj zunaj!« je poklicala.

»Samo še tole!« K opažu je prislonil kostanjevih desk, da bi bilo še bolj varno, preizkusil, počez pa privezal tram in ga oprl na prečnik. »Zdaj pa, zdaj!« si je zatrjeval in gledal v strmino. »No, drevje pa tudi nekaj zadrži!« je pomislil. Ves breg je bil zasajen in stara, dobro ukoreninjena drevesa bi se ne upognila, ob njihovih deblih bi se plazovi razklali.

»Tako se mi zdi, kot da bi me nekdo klical,« je dejala mati in venomer gledala skozi okno. Vselej jo je streslo, ko je videla, da se je pod melino razkretnil kostanj, da je tepki odlomilo najlepši vrh.

»Sanja se vam!« jo je podražil Lojze, pa tudi njega samega je bilo nekam strah. Vse se mu je zdelo sumljivo, ko je gledal te velikanske sklade snega, ki se mu je klanjalo drevje in so še hrasti trepetali pod njim.

Prebledel pa je, ko se je stresla hiša in se je proti Koparjevini prečudno kadilo, bobnelo, kot bi se nekam v prepad podiralo drevje in se trgalo skalovje. Slišati je bilo, kako so hreščala, se upirala, potem se pa lomila debela in še, še se je stresla bajta in sneg se je usul s slive in s češnje nad hišo.

Solznikarica je obnemela; kot zamaknjena je buljila v sneg, misli so ji bile pa zbegane.

»Plaz!« je zajeceljal Lojze in ves bled je bil.

»Bog ve, ali bo moja pregraja kos, če se plaz sproži? O, pač! Drevje ga bo razklalo in razbil se bo!« se je spraševal in se tolažil in že hotel v podstrešje, da pogleda, kako in kaj je s plazom.

»Nikar, za božjo voljo!« je kriknila mati in se opotekla.

»Samo pogledal bom!«

»Bog nas varuj!« je zavzdihnila mati, Lojze se je pa skoraj boječe zavlekel v podstrešje.

Proti Koparjevini je sneg do tal posnelo in vsa močvara v bregu je bila kot včeraj in kot se je sneg ne bi prijel.

»Mati, plaz se je udr! Čez močvaro!« je kriknil in prečudno ga je zaskrbelo.

Mati je le zastokala, potem pa tenko prisluhnila. Spet se ji je zdelo, da nekdo vpije in da jo kliče po imenu.

»Odpri vrata, menda nekdo vpije!« je izjecljala in Lojze je tudi razločno slišal prečudno pretegnjeno vpitje, podobno veku.

»Le kaj se je zgodilo!« ga je streslo in kar vrglo ga je na prag.

»Zdi se mi, da Kopar vpije!«

»Bog pomagaj, če se ni kaj zgodilo!« Brcnila je copate pod peč in nataknila rajnkega škornje in oblekla staro, težko majko.

»Franca, Lojze, pomagajta, pomagajta!« sta zdaj že razločno slišala. Kopar je rjul in glas mu je bil jokav, zaripel že in obupan.

»Pomagajta mi, za božjo voljo, pomagajta!« je utrujeno udarjal presunljivi glas na šipe, na duri, odmeval votlo v mehkem snegu in se zgubljal v hreščanju lomečih se vej.

»Hitiva!« je ukazovala mati. Lojze se je pa že zaganjal v sneg. Skoraj do vratu mu je segal in odrival ga je pred seboj s prsmi, z nogami in z rokami, za njim se je motovilila mati, krilila z rokami, težko sopla, od obraza ji je teklo, v škornje se ji je usipal sneg, pa ga ni čutila.

»Hitiva!« je silila in glas se ji je tresel od groze in od upehanosti.

»Moj Bog, moj Bog!« je hropel Kopar.

Ni mogel biti daleč od njiju, toda videla ga nista. Glas je bil že utrujen in skoraj zadavljen. Tudi Koparjeve bajte nista videla, pač pa pred njo za goro snega in tudi kozolca ni bilo več tam.

»Kozolec je kar odrezalo!« je pomislil Lojze, ko je suval v sneg in že težko privzdigoval noge. Mati je zaostajala. Zdaj pa zdaj je zakašljala, si popravila ruto in se pognala za Lojzetom.

Obšla sta grmado snega in po močvari se jima je vdiral. Toda spočila sta se.

Šele od tu sta zagledala Koparjevino. Sneg je pridrvel prav do bajte in zasul vrata. Le na vogalu je mežikalo iz snega drobno okno in slišal se je ženski glas, zdaj pojemajoč, zdaj spet cvileč, toda nerazločen.

»Tonček, Tonček!« sta nazadnje ujela in sedaj se je Solznikarici odprlo. »Najbrž je Tončka zasulo!« jo je zbodlo in pozabila je na svoje težke noge in se krčevito pognala za Lojzetom.

»Franca, Lojze!« je vzdihoval Kopar. Z rokami, z lopato in z loparjem za vsajanje kruha je odmetaval sneg prav tam spodaj, kjer je stal kozolec in je poleg njega šele letošnjo jesen postavil svisli.

»Kaj je, kaj?« je vzklikala Solznikarica in je vpadal Lojze.

»Pomagajta, pomagajta!« je hropel in Lojze se je kot obnorel zaril v sneg in delal gaz do Koparja.

»Tonček, Tonček!« je tulil bajtar, Koparici pa je glas že popolnoma onemel.

»Mana, lopato mi vrzi skozi okno!«

»Ti si, Franca? Bog te je dal! Oh, moj Tonček!« S težavo ji je porinila lopato skozi križasto železno mrežo v oknu.

»Brž, brž!« je vpil Lojze.

»Hiti, hiti!« je povzemala mati in že pograbila za lopato, ki jo ji je Koparica pomolila skozi okno.

»Previdno delajmo!« se je izgovarjala, ko se ji je lopata le pregloboko zasadila.

»Tu pri svislih naju je vrglo. Mene v stran, da sem se še skobacal iz snega. Tončka je moralo pa zagnati tule doli!« je jokavo razlagal Kopar in sam ni vedel, kako naj bi se najhitreje dokopal do sina.

»Pot skidajmo!« je svetoval Lojze in grebli so in odmetavali, snega pa zmerom enako. Lojze se je zaril v belo gmoto in z rokami iskal, da bi dotipal Tončka. Nič ni čutil mraza in tudi utrujenosti ne.

»Tonček! Tonček!« je klical oče, toda nič se ni zganilo v snegu. Slišalo se je le, kako je zdaj in zdaj švisnila lopata v stisnjeni sneg, Tonček se pa ni oglasil.

»Kaj bo, kaj bo z njim? Saj se bo zadušil!« je obupaval oče in se tudi on z rokami zagrebel v sneg, da bi pograbil sina in ga rešil iz mrzlega objema.

Solznikarica se je trudila, odmetavala sneg, z natikom lopate dregala v plasti, pa je bilo vse zastoj. Tonček, še šest let ne star, se ji je zasmilil in nehote ga je priporočila angelu varuhu in nekaj ji je reklo, da je že po njem.

Koparica je omahnila pod oknom in oba otroka sta se privila k njej in vekala, da se je ura ustavila.

Več ko dve uri so kopali, kidali in grebli vsi trije, pa se nikjer ni nič poznalo in nikjer niso našli sledu do Tončka.

Kopar ni bil več priseben, oči je izbuljil in zdaj zdaj je klical Boga na pomoč, stisnil pest in se spet pognal z golimi rokami v sneg.

»Dajmo! Dajmo!« je hripavo vpil, kolena so mu klecala in roke omahovale. Okrog usten se mu je nabrala bela pena in težko je hropel.

»Odpočij se! S silo ne napraviš nič!« ga je opominjala Solznikarica in tako se ji je smilil, da je še ona podvomila v božjo pravičnost.

»To imaš za plačilo, bajtar, hribovski. Garaš in garaš in nimaš sreče! Ravanci pa kolnejo, popivajo, se iz Boga norčujejo, pa se jim ni treba bati plazov in hudournikov. Ni je pravice na svetlu!« se je razjokal Kopar, se oprl na lopato in se razvnel.

»Ne spozabi se! Jeza treska iz tebel!« ga je ogovarjala Solznikarica, Lojze je pa venomer brskal po snegu, odgrinjal plasti in zdaj pa zdaj si je z rokavom obrisal pot, ki mu je silil v oči in v usta. Rok ni nič več čutil in je kar gorelo iz njih. Bile so rdeče, ko da jih je v krvi skopal.

Koparja je zazeblo in sram ga je bilo, da se je skoro zavrgel in ob tako bridki uri izzival Boga.

Solznikarica se je opotekala, zdaj pa zdaj je klecnila v sneg in s težavo se je skobacala iz njega. Ščemelo ji je po glavi in oči so jo pekle; noge so ji že otrpnile.

»Prav vrag naju je izvabil v svisli!« je zastokal Kopar. Dlani so mu bile že voljne in komaj, komaj so stiskale natič lopate.

»Kaaaaj?« je zategnil Lojze in njegove velike, pa krotke oči so svetlo pogledale.

»Soparno je bilo v hiši in sva šla v svisli pogledat, kako in kaj je s steljo, če se kopica ni sprožila. Na — in sedaj!« Kopar je skoro zatulil, potem se pa opotekel v sneg.

»Nikar, nikar!« je utrujeno moledovala Solznikarica, Lojze ga pa prerukal, da se je spet zavedel.

»Kar brljav sem!« se je opravičeval in zavekal v gluhi sneg: »Tonček, Tonček, povej, da si še živ. Povej, kje si?« Nagovarjal ga je ko tiste dni, ko ga je vročina kuhala in mu je v usta vlival mleko, pomešano s smodnikom, da bi pljučnica ne pritisnila.

Franca ni mogla nič več, Lojze pa je zasajal lopato, se krivil in hropel, odnehati pa ni hotel.

Nenadoma ga je pa nekaj stisnilo za roke, nehote je odložil lopato in se zagrebel v sneg, tipal, brskal, odmetaval, se zaril vanj z glavo, nekaj ga je pa gnalo, priganjalo, celo klicalo.

»Joj!« je kriknil, da sta se Franca in Kopar prestrašila.

»Tu bo, tu!« se je lomilo v Lojzetu in Kopar in mati sta na mah pozabila utrujenost, oba sta se vrgla v sneg, ki ga je bilo na tistem mestu več ko pet metrov.

»Noga bo!« je zastokal Kopar in prečudno ga je zaboletelo.

»Roka!« je zajeceljal Lojze.

»Glavica! Marija pomagaj!« je zadušeno izgoltala Solznikarica.

Vsi trije so se gnali, da bi se skoro pregnali, sneg se jim je usipal za vrat, lezel v oči in v usta in noge so se komaj odmotale iz snega, ki ga je bilo zmerom, zmerom več.

»Na!« je zavekal Kopar in se zgrudil k sinu. Skrčeno je ležal v snegu, stisnilo ga je k deblu in oči so gledale, kot bi izpraševale: »Oče, kje pa si vendar?«

»Mrtev je!« je vzdrtela Solznikarica, Kopar je pa hropel; oči so nekaj mrtvo iskale, prsti pa grebli po snegu, kot bi hoteli izkopati Tončkovo življenje.

»Kar je, je!« je zajeceljal Lojze in pokrižal mrliča. Zazdelo se mu je, da ga je Tonček hvaležno pogledal in da so njegove blede vijoličaste ustnice zašepetale: »Bog lonaj!«

»Kopar, Kopar!« se je opotekala Solznikarica in ga drgnila s snegom.

Počasi, kot bi hotel izdaviti strašno tehtno besedo, je Kopar premaknil ustnico in skozi šklepetajoče zobe izsilil klic: »Tonček, Tonček!« Vstal je, v sneg in na Tončka so mu pa kapale debele solze. V prsih se mu je trgalo in ga stresalo. Pregriznil je ustnice, da se mu je kri razlezla po bradi in mu primrznila na osivele kocine.

»Tonček, saj nisi mrtev!« je zajokal glasno, pokleknil in molil tako krčevito kot še nikoli. Franca si je brisala solze, Lojze pa si je zakril obraz in solze so mu kapale na srce.

»Do hišnih vrat skopljimo!« se je zravnal; kdo ga je spomnil na to, sam ni vedel. Nekaj mu je pač reklo, morda se je oglasila Koparica iz hiše, morda je bil Tončkov spomin.

»Hvala Bogu!« se je oddahnil, ko so se vrata odprla. Toda komaj so zahreščale, se je do njih zapotekla Koparica.

»Kje imate Tončka? Tonček, Tonček, k meni pojdi! K meni! Mleka ti bom dala!« je vpila, jokala, se davila in nenadoma je vse zamrlo v njej, ko sta Kopar in Lojze prinesla Tončkovo truplo v vežo.

»Moj Bog, reci, da ni res, reci, da je živ!« se je vila, potem spet pokleknila, utihnila, v njej se je sicer krhalo, molitev jo je pa prevzela. Zdaj pa zdaj se je prelomilo v materinih prsih, nagnila se je k Tončku, ga pokrižala in pogladila po ledenih licih.

»Angelček!« je zastokala, Lojze in njegova mati sta pa neopazno zavila proti domu.

Lojzeta je pograbilo in grenka misel ga je prevzela. »Takšne stvari nas čakajo, hribovce.« In nehote je zavidal ravancem, ki ne poznajo plazov in so njihove hiše in bajte kot prikovane k tlom.

Ko pa je zagledal svojo bajto, vso stisnjeno v breg, vso ponižno in deviško v belem snegu skrito, je pljunil in stisnil pesti: »Nak, tudi za grunt je ne dam! Ni je lepše pomladi, ni ga sočnejšega poletja in ni je rado-darnejše jeseni, kot je tu!« mu je od nekod pelo in dišalo iz knjig, ki jih je Janez pustil na polici v kamri in ki jih je Lojze že zaradi njega tako rad prebiral, zlasti ob urah, ko so bile njegove misli žejne po bratovi razposajenosti.

»Bog ga je rešil!« je menila mati in se spomnila moža. Morda je tudi njega kje v Karpatih takole zasulo, pa ni bilo nikogar, da bi ga odkopal. Morda so ga našli volkovi in ga požrli? Morda? ... Misli so ji bile pregrenke ... »Za Tončkov grob bodo vsaj vedeli!« jo je zazeblo.

Šele čez šest dni so Tončka pokopali, ker niso mogli prej prekopati gazi.

Pod labodjimi krili.

Janezu se je odpiral iz dneva v dan nov svet. Hodnikov se je privadil in nič več se mu niso zdeli tako neskončno razvlečeni in tudi zavod se mu ni več dozdeval tako velik. Pač, če je pomislil na tesne prostore pri nunah, se mu je vse zasmajalo, nazadnje je pa zamahnil z roko: »Kaj bi! Za Loko je kar dobro!«

Gospoda Toneta je že prve dni vzljubil. Z živo besedo je ognjevit gospod znal razvneti mladega fanta, da je v preprostih slovenskih besedah občutil sladko godbo, ki je prej še slutil ni. In zdaj mu je bila mati še svetejše bitje! In ob večerih, ko se je v okolju Blegoša topila zarja in se je na Grintovcih smejala

Koroška Neža, je Janez v duhu lovil tiste prelepe zveneče stavke, ki jih je spleatala mati v pismih ali pa v pogovorih, in občutil je pesem tistih glasov, ki so mu bili drugače podobni govorjenju čisto navadnih ljudi. Gospod Tone je znal prikazati svet okoli vsake besede tako jasno, da ga je Janez spoznal do vseh koreninic in vlakenc.

»To je beseda!« je vzklikal gospod Tone, kadar je razčlenjeval posebno jedrovito, iz vse žive narave zajeto besedo. Oči so mu kar gorele, roke so govorile in dolgi prsti na rokah so hlastali, da bi ujeli vsak pramenček dragocene lepote.

Kraljestvo sladke slovenske besede se je Janezu vsak dan večalo in s svetim spoštovanjem je pisal stavke, vanje pa vlival misli, ki so se okopale v materini molitvi in ljubezni.

Taka je slovenska beseda! Sladka in dobra, mehka in ponižna, resnična in dosledna, kot je mati slovenska in pri vsem tem pa naj trpi zaničevanje, preziranje in zametavanje, ko jo je sama ljubezen. Ljubezen pa zmerom zmaga.

Tiste dni je Janez napisal prvo pesem:

Na vrtni gredi lepa je	Ji ptičica je pevcica
cvetičica cvetela,	milo, sladko zapela,
visoko že, visoko se,	in svetla cvetka sončna vsa,
visoko je povzpela.	kako je zardela.

O cvetka, cvetka rdeča ti,
doklej nam boš cvetela?
Bojim, bojim se dragica,
da te bo slana vzela.

Vesel je bil svoje pesmi, skrival jo je pa kot gad noge. Niti svojemu prijatelju Tonetu je ni pokazal.

Skrival jo je zdaj v tej zdaj v drugi knjigi, delal verze, sanjal o slavi in celo o spominski plošči, ki jo bodo vzdali na nizki bajti.

In je pel o pomladi in je pel o ptičicah in o zgubljeni mladosti.

Zarja, zlata zarja
za gore se skrila;
čez gore pa prav do duš
se je noč razlila.

Komaj pa se je predramil iz teh večernih sanj, mu je od nekod zapelo in je zapisal:

Žarki nebeški so
zemljo ogrevali,
ptički po drevju so
ljubko prepevali.

Pozvonilo je in v razred je pridiral večno mladi, zmerom nasmejani profesor Francè, ki so ga vsi vrabci poznali, vsak ščinkavec ga je v parku pozdravil in vsak škrjanec ga je obletaval na njivah in ga ogovarjal v svoji govorici, ki še ni vklenjena v slovniška pravila.

Janeza je imel ta gospod rad, ker je poznal vse rože in vsako drevo in vse živali, ki jih rodi Slovenija.

Kdor je kdaj sovražil živali, jih je moral vzljubiti, ko je poslušal profesorja Franceta in kdor še nikoli ni vedel za imena prečudnih rož na polju in v skalovju, si jih je nehote za večno zapomnil. Iz mrtvih, stisnjenih rož, nalepljenih na papir, je profesor Francè izsilil vonj in obledele barve so ob njegovi razlagi oživele.

Tisti dan se je pa čudo zgodilo. Janez se je zavel v svojo pesem in preslišal je profesorja.

»No, no!« si je mislil profesor, ko je opazil zamak-njenca. Kot postovka se je pognal k njegovi klopi in o joj — pograbil in ugrabil Janezovo knjigo.

»Poglejmo, kakšne zaklade skriva ta knjiga!« se je smejal in premetaval liste.

»O, fant, ti si pa pesnik. Poslušajmo!« Janez si je zakril obraz in debele solze so mu začele polzeti po licih. Nič ni slišal, ko je profesor bral, zdelo se mu je, da se svet podira nanj in se podira pod njim in da mu je v zavodu vse odklenkalo.

V razredu so poslušali, profesor je pa bral, naglašal z zvonkim glasom, da je res zadišalo po pesmi.

»Fant, dober si! Ampak prirodopis je tudi važen. Poskusiva!« Janez se ni zganil, nič ni slišal.

»No Janez...« je poklical profesor s tanjšim, že resnejšim glasom.

Učenci so ga občudovali.

»Ta je pa pesnik!« je zastokal ljubljanski razva-jenec, ki se je pri vsakem stavku naloge razpotil in se mu je ustavilo, preden je bila pika potrebna.

»Kar začniva! Povej mi vse sorodnike naše mačke!«

Janez je pozabil na pesmi, oči je povetil in kot obsojenec se je skomatal iz klopi. Odgovarjal je dobro, čeprav je jecljal in lovil sapo.

»Ali žre mačka kače, kaj misliš?« ga je podražil gospod profesor.

»Seveda jih!« Spomnil se je domačega mačka, ki se je vse poletje klatil po gozdu in se spitan vračal v hišo, češ brigam se za mleko, če mi pa pečenke preostaja.

»Res?« se je začudil še profesor.

»Res!«

»No, pripoveduj!«

»Naš maček ni za igračkanje. Ujel je modrasa pod planino, zjutraj je bilo in Dimež je bil lačen. Z desno tenco je pritisnil modrasa prav za vratom k tlom, pri repu pa jel mesariti, cmokati in se oblizovati. Modras

je pihal in se penil, kadar pa je pognal glavo kvišku in hotel šavsniti mačka v gobček, ga je ta krcnil z levo tenco, da se je mrcina spet potulil. Maček je žrl in žrl in le za dobro ped modrasa z glavo je pustil in tisti kos se je potem zvijal in opletaval, da bi se še zverinam zasmilil. Pobral sem kamen in s tem sem mu speštal glavo.«

»Vse to si ti gledal?«

»Sem!«

»S hribov je fant doma, tam ni treba knjig za prirodopis!« je tlesknil v dlani profesor Francè in Janez mu je bil še bolj všeč.

Janez je bil tisti dan srečen in pesem ga je kar navdušila, saj je bil zaradi pesmi celo pohvaljen.

Visok, zravnán gospod je vstopil v razred in dva učenca sta nosila za njim prečudne posode, vretena in kolesa.

Gledal je strogo, oči so mu nekako gospodovalno premerile vse klopi in vse je molčalo. To je bil profesor Bučkar. Janez je zvedel, da je bil nekđaj celo častnik in da je tako ravno hojo dobil pri vojakih.

Janez je nekam plaho gledal v tega gospoda. Kadar pa je razlagal, tedaj so učenci videli v njegovih očeh prečudno ljubezen do vsega, kar je gospoda obkroževalo. Že zaradi te ljubezni so se učili in pa zaradi tega, ker jim je v posodah, na vretenih, v temi in na svetlem prikazoval prave čudeže in se pri vsem tem zadovoljno smehljál, ko je gledal pred seboj osuple Tomaže.

Bilo je pred veliko nočjo in profesor Bučkar je predse poklical solzavega Jojico. Tako so krstili razvajenca iz podeželskega trga. Spraševal ga je in izpraševal, Jojica je pa jecljal, se krčil, mežikal in nosljal, vselej pa mu je besedo zadušilo.

»Povejte mi vsaj to, kaj je težje: stot slame ali stot železa?« Profesor se je zasmeljal in učenci so takoj vedeli, da se tudi oni smejo zasmeljati. Pa je profesor le za trenutek švignil z očmi in vsem je smeh hipoma skopnel.

»Ce-e-ent železa je težji!« je izdaval Jojica in se oddahnil.

»Tako?« se je našobil profesor, a nič ni bil slabe volje.

V klopeh je zašumelo. Nekateri so zmajevali z glavo, nekatere je bilo sram, Jojica je pa buljil predse in molčal.

»Kam pojdete na počitnice?« ga je pobaral profesor in glas mu je bil mehak, dober, skoro usmiljen. Vsi so se spogledali.

»Domov!«

»Kaj pa je vaš oče?«

»Trgovec!«

»In ima tudi živino?«

»Tudi.«

»Konje, krave, teličke?«

»Konje, štiri krave, pa dva telička!« je odgovarjal Jojica in kar toplo mu je bilo pri srcu. Tako prijazen profesor še nikoli ni bil z njim.

»Prosim vas, ko boste prišli domov, ali bi hoteli očeta nekaj vprašati?«

»Bom, bom!«

»Vprašajte ga, če se ni morda zmotil ter nam poslal v zavod telička, v hlev pa privezal svojega sinčka.« Profesorjev glas je bil še zmerom mehak, božajoč, oči so pa gledale v Jojico nekam usmiljeno in skoro pomilovalno.

Jojica je stal zbegano in roke so mu ko mrtve visele ob trupu.

»Ha-ha-ha!« se je razlegnilo po razredu, Jojica pa še zmerom ni vedel, kaj je z njim in kam naj se dene.

Profesorju se je zasmilil in na obrazu se mu je poznalo, kako žal mu je, da se je ponorčeval z Jojico.

»Pst!« je siknil in vse je utihnilo. Janezu se je zdelo, da sliši drsanje pajka po sliki.

»Pustiva šale, povejte mi, kako najbolj navadno pridobivamo toploto?«

»Če kurimo!« je zastokal Jojica in plašno pogledal profesorja.

»Da, da! Saj gre, le nič se bati!« ga je pohvalil in zapisal v knjižico red. Dal mu je zadostno, ker se mu je zasmililo sirotè, razvajeno in solzavo.

Janez se je privadil že vsega. Dodobra se je spoznal s profesorjem Gašperjem, ki je izžareval dobroto in ljubezen, sprijaznil se je s profesorjem Jožetom za matematiko, ki je bil mrk ko številka osem in prav tako zagoneten. Bil je strog in resen, bil je hud in dober, številkar in računar in zato se je le redko, redko nasmehnil in še takrat so se mu ustnice razlezele v zvrnjeno številko osem — v neskončno uganko.

Prefekt Vekar je rad godrnjal in po potrebi tudi prijel »za sladke«. To je okusil tudi Janez. Naveličal se je šolskih knjig, bolj ga je vabil Spillman — in pod latinsko vadnico je skrival svojega ljubljenca in se nazadnje čisto zamaknil. Prefektu ni nič ušlo in ko jastreb je planil k Janezu.

»No, no!« je zanosljal, ga pōtegnil s sedeža in postavil v kot.

»Slabe volje jel!« je šepnil vrhniški Čiro.

Prefekt Vekar je bil bolehen, zmerom in zmerom ga je bolela glava in še pri pisanju so se mu tresle roke.

Janez je nekajkrat pomiloval svojega nadzornika, nekajkrat se pa spet jezil, zakaj so ga vprav temu dodelili.

»Uči se!« je opominjal zdaj tega, zdaj onega in s prekrižanimi rokami begal po učilnici, izvlekel iz žepa ključe in z njimi udarjal po mizah, si grizel ustnice, potem pa segel po rožni venec in jel moliti. Med molitvijo se pa za nikogar ni zmenil.

Na igrišču in na sprehodu je bil razposajen in glasen, otrok med otroki in takrat je odvrigel vse pre-

fektovsko dostojanstvo in se je Janezu zazdel ko spremenjen in vse mu je odpustil.

Dóma se je Janez spomnil med dnevom le tu in tam, zvečer se je pa nekajkrat znašel doma in zazdelo se mu je, da je materin obraz utrujen in da so se ji oči postarale in da ji skrbi kar lajajo iz brazd na čelu in okoli ustnic. Tudi Lojze se je postaral, smeje se ne, ampak snuje in tke v glavi, kako bi podprl bajto, kako bi ji primaknil za nekaj rjuh sveta in zacelil otiščance na materinih plečih.

»Za Janeza, za Janeza!« je dihala hruška predsedovka pred hišo, ko se je njeno cvetje komaj jelo maličiti v droben sad.

»Za Janeza, za Janeza!« so pozvanjale češnje in gledale proti grapi, kdaj se bo pokazal izza grmovja.

»Za Janeza, za Janeza!« je šumel materin korak in so udarjali Lojzetovi škornji in Janez je vse to slišal v sanjah, vse to videl in grenko mu je bilo pri duši.

Strma pota.

Janeza so radi imeli. Bil ga je smeh in bila ga je kipeča razposajenost. Če ga je polomil, se je kesal, če so ga zalotili ali ne, je priznal in kadar ga je srečal gospod rektor, se mu je nasmehnil in nehote pomislil na začetek pravil:

»V zavod se sprejemajo telesno zdravi in нравno nepokvarjeni mladeniči, o katerih je upati, da se po dovršenih študijah posvete duhovskemu poklicu.«

Rad ga je imel in kot za druge, je tudi zanj zmerom skrbel. Zdaj pa zdaj je povprašal prefekta, zdaj pa

zdaj profesorje in bil je neizrečeno srečen, če je zvedel kaj lepega in dobrega.

Zvedel je tudi, da pesmi zлага in da mu kar dobro teko in če je profesor Tone rekel, da je v fantu talent, bo že res. Iz pisem pa je tudi spoznal, da ima Janez neznansko rad mater. Pisma so kar gorela od ljubezni in materina prav tako.

»To so slovenske matere! Nič jokavosti, nič narejenosti, zgolj žrtvovanje in vse iz ljubezni!« si je gospod rektor pritrjeval in pozabljal skrbi, ki so ga glodale za duše njemu zaupanih bitij.

Tista pomlad je bila čudovito lepa. Na sončnih robih Šmarne gore so najprej ozeleneli macesni, potem breze in bukke in to kar čez noč. Sveže, sonca žejno, rumeno se spreminjajoče zelenje je bilo tako mehko, da se je ob njem tajala duša. Bela cesta se je v njem zožila, steze in pota, čez polja razpletene, so se izgubila in komaj za ped visoka žita so vzdrtela in poslušala škrjančke, ki so nad njimi trepetali v presladki pesmi.

Kostanji v parku so pretrgali debele, zasmoljene popke in skozi tenke reže so pokukali še vsi nerodni in vase stisnjeni listi, se širili in stegovali svoje dlani proti soncu in odmetavali zimski oklep.

Rože na oknih so se predramile in zadihale k soncu.

Janeza je grabilo, nekam ga je vleкло, pa sam ni vedel kam. Doma bodo sedaj slive in češnje cvetele in bajta se bo kar kopala v cvetju. Bukev že zeleni in pod studentem bodo zdaj pa zdaj razlile svoje zlato potočnice, nad bajto pa že družno pritrkavajo zvončki in se izmikajo radovednim čebelam. Grapa je ozelenela in potoček se je kar nekam poglobil. Težko je opaziti postrv, ki se je pognala za muho, in leščevje ob vodi bahavo razkazuje svoje latje in stresa na hribovca rumeni prah za spomin.

»To ima Lojze lepo!« je zastokal, naslonil obraz na šipo, oči so mu pa begale po znanih hribih in objemali: Sv. Jošt, Osovník, tam zadaj Blegoš. Ob progi je opazil dekleta, može in fante, v težko okovanih čevljih romajo na Šmarno goro. Glej, vsa je v soncu in cerkvice se smeji, kliče in na stežaj odpira svoj sveti hram.

Tesno mu je bilo pri duši in kot ječa se mu je zazdela učilnica. Brez sonca, pusta in prazna ko mrtvašnica. Tudi knjige so bile mrzle in črke v njih mrtve. Življenje je zunaj v popju, v rožah, v žitu in v gozdu. Za zidovi se skriva smrt.

Domača pomlad iz grape, s hriba nad bajto se mu je tako živo nasmehnila, da se je zjokal in skozi solze gledal Blegoš in Osovník; zdela sta se mu še lepša.

Tiste dni ga spanje ni odpočilo, utrujalo ga je. Sanje so mu ga prepletale in bajta s hriba ga je ponoči še bolj glasno klicala. Zdelo se mu je tudi, da ga je Lojze klical in da ga je vabil šentožboltski zvon.

Tiste dni so bili učenci raztreseni, pozabljivi, zamisljeni in razposajeni, gluhi in zaprti vase. In pripetilo se je, da je tudi Janez ujel dvojko; nekateri so mu jo privoščili, nekateri se pa čudili. Janez se ni zmenil ne za to ne za ono. Pomlad ga je omamila.

V kapeli je bilo tiho, zdaj pa zdaj je zamrmrala molitev pred oltarjem ali pa je zaškrtalo v klopeh, ko se je kdo premaknil ali pa pokleknil na podnožnik.

Pod korom so šepetali dijaki in čisto pozabili, da so v cerkvi. V kotu je stala spovednica, v kateri je svetniški Gašper vsako jutro čakal, da potolaži obupanca, da razkadi dvome omahljivcem in da jih odveže od grehov. Šest, sedem jih je čakalo na spoved; zaviti so bili v pelerine in zaverovani v molitvenike, si sprasovali svojo vest, se kesali in trepetali pred kaznijo

božjo. V taki dobi ima človek najbolj tenka ušesa za grdo in lepo, za dobro in slabo in v taki dobi je človek sebi najnatančnejši in najstrožji sodnik.

»Poglej jih, ko maliki!« je šepnil ljubljanski gospo-skovec Stojko.

»Pa res!« je pritrdil Janez, misli so mu bile pa vse drugod. Ostal je pod korom, da bi ga nihče ne motil v mislih, in sanjal, no, pa ga že v prvih trenutkih moti štrigalica zelena.

Stojko je odmotal iz žepa hodnični sukanec, ki ga je rabil za šivanje zvezkov, pomignil sosedu iz Litije, pridružil se mu je še Jaka iz Brezna in kot bi se že zdavnaj dogovorili, so začeli šivati pelerino k pelerini. To je premotilo še Janeza, še na premišljevanje je pozabil, divja razposajenost ga je zgrabila.

»To se bodo jezili!« ga je prevzelo in na nič ni pomislil. Prislilil se je k pomagačem, sam pomagač.

»Temu ribniškemu Lojzetu, ki zmerom obraz in oči sprevrača in ki je hinavec, temu privoščim!« se je dušal in ko je bilo vse končano, so se navihanci umak-nili in čakali, kaj vse bo iz tega šivanja.

Dobravski Tonca je dobil odvezo in skesano in s povešeno glavo je oddrsal izpred spovednice. Nikogar ni videl, nikogar ni slišal, kar plaval je v svojo klop in lezel v tla.

»Zdaj!« je pošepetal Stojko, Janeza je pa prav pri srcu zbodlo.

Planšarski Zvitec — tako so mu rekli zaradi škodra-nih las — je bil na vrsti. Hotel je poklekniti, pa ga je nekaj zadržalo, da se je jezno okrenil.

»Pusti me, pelerino mi boš strgal!« je zarenčal. Jezljavi trebanjski Jože se je začudil, njega pa je po-grabilo kar od dveh strani.

»Zakaj me vlečeš!« se je jezil Jeseničan in se hotel odtrgati.

Na glas so se že zmerjali; planšarski Zvitec je Trebanjca sunil v rebra, navihanci so se pa pod korom hihitali, obraze pa tiščali v dlani.

Spovednik Gašper je odstrl zagrinjalo in njegov izsušeni in pa neskončno dobri obraz se mu je zasenčil. Rdeče in vijoličaste proge so se razlezele po licih in v očeh mu je vztrepetala solza, roke so bile pa sklenjene k molitvi.

»Kaj pa je to?« je glasno zastokal, ribniški Lojze se je pa še zmerom jezil in suval okrog sebe.

»Pošast nemarna!« je renčal, ko pa so ga ošvignile Gašperjeve oči, se je skoro opotekel in se zavil v pelerino. Planšarski Zvitec je potegnil svoj popkar in odrezal niti, ki so vezale pelerine med seboj.

Spovednik Gašper je dvignil svoj drobni prst desne roke, ki je znal ustvarjati čudovite slike, in požugal, tedaj pa je na koru nekdo zaploskal — in čez nizek zid se je stegnila suha, drobna postava — bil je rektor. Iz oči se mu je bliskalo kot Mojzesu, ko se je vrnil z gore Sinaja, in ustnice so se mu kar vsesale med čeljusti. Janez je slišal, kako trdo je potem rektor pokleknil, nato pa se mu je zazdelo, da s tovariši ni več v kapeli, ampak da roma po temačni grapi in da je zgrešil znamenja, ki mu naj bi kazala pot.

Le matere se je spomnil in njenih opominov in zazeblo ga je ob misli, da je v nekaj trenutkih zapravil vse izprošene milosti. Pomlad se mu je kar na mah zameglila in češnja nad bajto ga ni nič več vabila, ampak mu je žugala; mati je čepela na pragu in vekala, Lojze je pa jezno udarjal po tnali in goltal strašne besede: »Mati, sedaj ga pa imate izprijenca. Bajto

vam bo izmolzel, vi pa pojdite od hiše otipavat kljuke k dobrim ljudem!« Razločno je to slišal, ko da bi stal pred materjo in bratom, in prav nič ni slišal, ko se je iz klopi pognala mladina in se zgubljala po hodnikih proti prostorni obednici. Potuljeno se je vlekel za njimi Janez in se bal, da ga zdaj pa zdaj obsodijo in zapode čez prag in skozi park v gluho samoto, kjer ne bo nikogar, ki bi ga prijazno ogovoril in mu celo streho dal.

V šoli se mu je zdelo, da vsi profesorji vedo za njegov greh in da se ga kot okuženca ogibljejo celo z očmi.

»H gospodu rektorju!« je zagodrnjal prefekt Vekar, Janez pa je prebledel in noge so mu klecale. V tla bi se bil rad vdrl, rajši bi stradal teden dni, samo da bi ne bilo treba pred sodbo. Grizel si je ustnice, v oči ga je zbadalo in v sencih ga je kljuvalo in mu dušilo misli, ki jih je zbiral, da bi se opral. Želel je, da bi se hodnik do rektorjeve sobe vlekel v večnost.

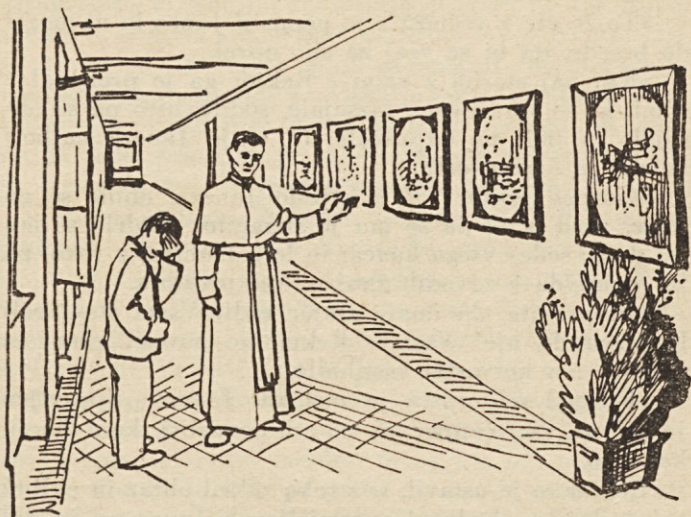
Kapela je bila odprta, večna luč je čudno utripala, ni pa upal pred oltar, ker si je namišljal, da je oskrnil sveti hram.

• »Hvaljen...« je pozdravil rektorja, ki je zamišljeno korakal po hodniku. Roke je imel sklenjene ko k molitvi, oči so mu bile vlažne in ustnice so mu trepetale.

»Amen!« je zašepetal in Janezu le z roko pokazal, naj gre z njim.

In sta hodila po hodniku mimo križevega pota — znamenito Layerjevo delo — in zdaj pa zdaj se je rektorjevo oko ustavilo na Kristusovem obličju. Pred podobo, kjer bičajo Kristusa, se je pokrižal in roke so se mu sklenile k molitvi.

»Nič boljši nismo ko Judje!« je izšepetal, toda Janez ga je razločno slišal. Zbolelo ga je, zasmilil se mu

je Kristus, toda tisti trenutek rektor še bolj. Kristusu je odpuščanje že iz oči bral, v rektorjeve pa ni upal pogledati. Molčanje ga je že morilo, nestrpno je čakal, kdaj se bo utrgal plaz.

»Kar že mora priti, naj pride takoj!« je vpilo v njem, rektor pa je gledal v tla, se zdaj pa zdaj prijel za čelo in telo mu je zdaj in zdaj vzdrhtelo.

»Vi ste bili tudi zraven? Zakaj?« je presekala tišino in njegov glas se je dotipal do mozga.

»Da! Ampak res ne vem, kaj me je zmotilo,« je goltal Janez. Dušilo ga je in mu sušilo besede v grlu, ki so se mu v trenutku sklapljale iz strašnih misli.

»Tako?!« se je začudil rektor in obraz se mu je za trenutek razjasnil in spet sta molče korakala po hodniku.

»To že gre v večnost!« je pomislil Janez in ni mogel do besede, da bi se vsaj za silo opral.

»Kaj naj storim z vami?« Rektor ga je prebadal z očmi, ki so spraševale, razsojale, sodile, niso pa še obsojale in tudi ne odpuščale. In to je Janeza najbolj bolelo: ta negotovost!

»Gospod rektor...« je streslo Janeza, oblile so ga solze, pred očmi pa se mu je stemnilo. Zazdelo se mu je, da je sedaj vsega konec; in le zamahljaj z roko, pa bo vedel, da v zavodih zanj ni več prostora.

»In pravite, da imate mater radi! Vsem ste lagali ljubezen do nje! Vsem!« Rektor je povetil glavo in roke so mu ko mrtve omahnile.

»Gospod rektor...« je zastokal Janez; pripravljen je bil na vse, čeprav ni mogel pomisliti, kam bo in kako bo.

Rektor se je ustavil, si z roko zakril obraz in najbrž zabrisal solzo. Dolgo je premišljeval, Janez pa je stal pred njim kot vkovan. Še sapo je zadrževal, da bi ne predramil tišine. »Vsem ste lagali ljubezen do nje...« ga je grizlo in trgalo v duši in spet je zagledal pred bajto njo, mučenico, ki se zaradi njega lomi v krčih in jo duši jok.

»Naj bo, zaradi matere! Glejte, da se ne bom motil o vas!« je rektor mirno, nekam slovesno izrekel in spet je na njegovem obrazu zasijala prečudna dobrota in iz oči je spet žarela vse odpuščajoča ljubezen.

»Hvaljen...« je izjecljal Janez, ko je rektor naglo zavil v kapelo.

»Amen!« je odzdravil, se ozrl za njim in se pokrižal, potem pa pokleknil pred oltar.

Bled in utrujen se je Janez vrnil v učilnico. Sošolci so se spogledali, njegovi »pomagači« pa so buljili v

knjige, vendar pa jim rektorjeva pridiga ni več rojila po glavi, le sram jih je bilo, da so morali predenj.

Janez pa tisti večer sploh ni razložil črk. Brskal je nekaj po knjigah, tudi v zvezke je metal zveržene črke in številke, toda brez zveze in brez pomena; le zato, da je večer minil in pa da bi razgnal nevšečne misli in očitke, ki mu jih je srce venomer bruhalo.

»Materi si lagal, ljubezen si ji zlagal! Fej, zlagana ljubezen! Rektor te je v živo zadel, prav, prav!«

Njegov sošolec izpod Gorjancev v isti klopi si je tiho ponavljal latinske besede — ustnice so mu venomer migale, z roko si je pa tiščal nos, ki mu je preveč kvišku silil. Vedel je, da je Janez moral pred rektorja, vedel tudi, da je Janez pomagal šivati pelerine, ampak vprašati ga ni upal, ker je prefekt Vekar tisti večer spet preganjal svojo bolezen in so mu oči neprestano lovile, kje se bo kdo pregrešil in se ali posmejal ali podražil soseda ali se pa dolgočasil s povestno knjigo.

Janez se še premaknil ni. Nič ni slišal in nič ni videl, živel je čisto nekje drugje, brez glave in brez misli.

Tedaj je pozvonilo k večerji. Še zvonjenje bi bil Janez skoraj preslišal. Vstal je, kot so drugi vstali.

»Ali sem kaj leep?« je zategnil sošolec izpod Gorjancev, ko je odmaknil roko z nosu. Nos je bil razbolel, rdeč. Tedaj se je Janez šele zavedel, da je v učilnici, da je že večer in da je že pozvonilo k večerji.

Tisto noč se je premetaval po postelji, zjutraj ga je pa skrivaj pobaral prefekt, zakaj je v spanju vekal. Le kaj se mu je sanjalo?

Janez je povetil oči in molčal, prefekt pa je za-rožljajal s ključi in se skrivaj nasmehnil.

X Temne sence.

Solznikarica se je v obraz postarala in tudi noge so ji opešale, oči so ji bile pa še zmerom zdrave. Pregnala se je bila, saj so bili zanjo dnevi vedno prekratki, noči pa predolge. Lojze vendar ni mogel vsega; za Janeza je pa treba zmerom več, zmerom več. Zrastel je že, v peto bo že rinil in še med odličnimi je. Ob teh mislih se nikoli ni utrudila, nikoli ji koš ni bil pretežak, breg nikoli prestrm. Pljuča bi izkašljala za Janeza in dušo bi dala zanj.

Čutila pa je tudi sama, da ji moči pešajo. V Loko je hodila dve uri in še več, iz Loke pa kar po tri. Na klancih se je morala ustavljati, da je prišla do sape. Noge so ji bile lesene in glava ji je bila težka. Zdaj pa zdaj jo je zaskrbelo, pa je nadležno in nevšečno misel pogoltnila in se pognala v grič ko nekda; ni več šlo, čez pas jo je nekaj zgrabilo in jo tlačilo k tlom.

»Doma ostanite, na kravo pazite, drugo bom že jaz!« je godrnjal Lojze, ki je po moči zalegel najmanj za tri matere.

»Saj počasi...« je jecljala mati, bilo ji je nerodno, ker je Lojze spoznal, kako je slabotna in kako malo odleže pri bajti.

»Vi kar počivajte, nič manj ne bo narejenega. Se bom že pohitel. Nisem več otrok!« se je petelinil in igraje oprtal koš gnoja ali pa butaro sena pod lazom.

Mati je nekam zamomljala, skrivaj pogledala sina in je bila srečna ter pozabila na vse svoje nadležnosti.

»Dober pa je ta fant! Za družčino mu ni, z vsem je zadovoljen in še nikoli ni zagodrnjal, če je najlepše

sadje šlo za Janeza in če doma jemo pinjeno mleko, maslo pa prodam, da se Janez šola,« je premišljevala in brkljala po butarah ob steni; predstavila je pinjo, ki se je sušila na skladovnici, pobožala mačka, pogledala v hlev in nekam odleglo ji je, da je Lojze ni pustil v breg. Vendar se ji je pa nekam čudno zdelo, da ni več taka, kot je bila. To je opazil tudi Luka in jo je že ozmerjal.

»Takega čokana imaš pri bajti, pa bi se sama najrajši pretrgala!«

»Kaj boš neki!« ga je sramežljivo zavračala, ni pa našla prave besede, da bi Luka zagovorila.

»Še žal ti bo! Pazi nase, otroka sta še mlada. Pogrešala bi te!« jo je svaril in jo silil z juho in kruhom.

»Nič se ne kujaj, tudi za Lojzeta imam še!« jo je zavračal, ko je skrivaj hotela skriti kos belega kruha.

»Saj vem, ampak ne morem več!« se je opravičevala in rdeče pege so se razlezele po njenem obrazu.

Dobro ji je delo, da se je odpočila in okrepčala in še za Lojzeta je napolnila culo. Če je pa pomislila na grapo, ki se ji je zadnje čase prečudno dolgo vlekla, jo je zaskrbelo.

»Luka, ti si še najbolje preskrbljen! Boga zahvali, da se ti ni treba ubijati s hribovsko bajto,« mu je večkrat zarobila, Luka se je pa delal, ko da ni slišal.

Tisto leto je sadje čudovito lepo kazalo in hruške so povešale veje, preden je sveti Janez Krstnik prižgal kresove.

Češnje so se tu in tam že rdečile in škorci so jih že obletavali.

Solznikarica se je motovilila pred hišo. Na rjuhi je sušila lapuh in preslico. Noge so ji zatekale. Grela jih je s senenim zmletjem, lapuh in preslico pa kuhala

in pila čaj, da bi odvrnila vodenico, s katero jo je plašil celo Kopar, ki se je na vse bolezni spoznal. Od kar mu je plaz otroka zasul in sta mu Lojze in ona pomagala, ji je Kopar pri težjem delu zmerom priskočil na pomoč, njo pa odganjal in zmerjal, naj se briga za kuho in molžo, vse drugo bosta pa že z Lojzetom opravila.

Solznikarico je to sicer bolelo, ker bi bila rada zatajila svojo šibkost in bolehavost.

»Še iz bajte me bosta spodila, mrcini!« je hotela biti huda. Ko sta se ji pa oba zasmejala, ju je le hvaložno pogledala.

»Tako dober pa prej Kopar ni bil. Tončkova smrt mu je šla k srcu!« je pomislila in nehote se ji je zasmilil. Tako rad je imel Tončka in zmerom je sanjaril, da ga bo dal v šole. Škoda bi bilo njegove glave, vse si je zapomnil. Ta bi se učil, ta! Hkrati se je pa spomnila Janeza in pozabila vse drugo. Bog ve, če kaj misli na dom? Morda je lačen, morda je bolan od učenja? Zmerom je bil bolj slaboten, prezgodaj je bil rojen. Zraka najbrž pogreša, nikoli ni bil rad v zaprtem prostoru.

V Loko je le redko, redko krevsala. Luka jo je zmerom ozmerjal, če jo je le zagledal v mestu, in če se je le mogel odtrgati, jo je bruhtil po grapi do bajte, tam s sestro poklepetal, potem se pa ves zaskrbljen vračal k nunam.

»Revše, zgarano jel!« mu je pelo kamenje pod nogami in mu udarjalo na srce. Rad jo je imel, Franco, saj ga je spominjala na mater po obnašanju, po govorici in tudi po duši. Mehka, pa neomahljiva, dobra, pa ne razsipna, verna, pa iskrena, nikoli prenapeta in predvsem mati, ker jo je bila sama ljubezen. Nikoli ni godrnjala, z nikomer se ni prepirala.

»Lojze, na mater pazi! Kar slaba se mi zdi. To je v rodu!« je opomnil Luka Lojzeta, ta se je pa zagledal v sliko na steni. To je bila poročna slika njegove matere. Vsa mlada je bila takrat in rožnata in oče poleg nje, tako moder in dober, joj, in Luka še skoraj otrok, oba starca, njen oče in njena mati, ki sta že v grobu, in prav zadaj hrust Lužar, ki so ga iz zasede ustrelili, joj, za veliko noč. Svoj obraz je zagledal v ogledalu in zdelo se mu je, da se je tudi on že postaral.

»Res, res, Lojze!« je povzemal Luka, ker je mislil, da ga Lojze ni poslušal.

»Vem! Saj jo zmerom spodim, če hoče kositi ali pa nositi gnoj. Še v grapo je ne pustim več, če mi ne uide!« se je izgovarjal Lojze, in da bi zadušil skrb, ki ga je že nekaj mesecev glodala, je nagnil kozarec malinovca, ki mu ga je natočil stric, in prigriznil kruha, ki se mu je smejal iz košarice.

»Viš, to je še tvoj oče spletel!« je zaokrenil Luka pogovor in dvignil košarico. Na dnu sta bili vrezani črki K in J; z nekako pobožnostjo je Lojze ogledoval košarico, le medlo se pa spominjal očeta. Težka misel se mu je privila na srce. »Očeta sem že izgubil, joj, če mi Bog vzame še mater!« Spet je pogledal sliko na steni in ni mogel razumeti, da je moral umreti oče in da bo morala morda umreti tudi mati.

»Kaj boljšega naj si privošči, bo že kako šlo. Bom pa za Janeza še nekaj več primaknil!« mu je naročal, ko je bil Lojze ves zmeden in je venomer vstajal, kakor da se mu strašno mudi.

»Le pojdi, da mati ne bo v skrbeh in pa da ne bo v grapo s košem lezla. Saj pravim, dopovedati si ne da!« se je muzal Luka. Lojze se mu je smilil, saj ga je imel rad, ker je imel mater rad in se je za bajto brigal.

»V počitnicah ti bo moral tudi Janez pomagati. To pa mora!« je še dostavil, Lojze ga je pa čudno pogledal in ga ni razumel. Zakaj naj bi mu Janez pomagal? Saj ni več vaje dela in tudi premehke roke ima! Razveselil se je že ob misli, da bo Janez prišel domov in kar dva meseca živel v domači bajti. To bo vedel

povedati in kadar bo deževalo in nabijalo po strehi, bo ves dan lahko pripovedoval o šoli, kako so živeli in se pobijali stari narodi. O, v štirih letih se je nekaj naučil! Tako učenega ga ni v hribih!

Korak mu je bil kar nekam lažji, ko jo je mahal po grapi. Odrezal si je palico, nataknil nanjo culo s kruhom in jo vrgel čez ramo, da se mu ni opletala po bedrih.

»To naju bodo gledale Hribovčeve, ko jo bova gosposko rezala po Hrastnici. Ustavljale naju bodo, to vem, ampak midva se še zmenila ne bova. Nikoli več

ga ne bodo dražile: Janesca, zaspanesca! Še spoštljivo pozdravljale ga bodo in za odpuščanje ga bodo prosile. Prav jim bo, prevzetnice.« Brcnil je kamen pred seboj, da je pljusknil v vodo in je še njega oškropilo.

»Mati, Luka je dejal, da bo v počitnicah Janez doma. On mu bo ukazal!« je izžežnjaj materi, zamolčal pa, da bo Janez tudi pri delu njemu pomagal.

»Hvala Bogu!« se je razveselila mati, nekaj jo je pa vendar zbolelo. Le zakaj že nekaj časa tako skrbe zanj in zakaj ji nekam po ovinkih nejasno dopovedujejo, da ni več za rabo, da naj se k peči stiska in lapuhov čaj kuha. Ali je res tako slaba, da bo moral domov še Janez in se s svojimi mehкими rokami mučiti po teh melinah, po grapi in lesu? Nak, tako pri koncu pa še ni. Luka je že pozabil, kaj so hribovke. Nune so seveda mehke in občutljive in zato takoj zbole, takoj pokličejo zdravnika, ampak njej ni nič, le utruji se človek pri taki bajti. Junačila se je in junačila, ko pa je primerjala Lojzetove roke s svojimi, je priznala, da so njene odslužile.

»To bo lepo!« je v njeno razmišljanje butnil Lojzetov krik, ki ga je bilo samo zdravje.

Materi se je obraz pomladil, oči so ji pa kar begale od okna do okna, kot da zdaj in zdaj pričakujejo Janeza, ki se bo gosposko pomikal proti bajti — Koparjevi bodo skozi okna gledali za njim in ona bo šepetala možu: »Glej ga, glej, kako se je potegnil. Pa kar po gosposko se je polizal!«

Stopila je k steni in s suhimi, skoro gluhimi prsti brskala po koledarju in ko se je ustavila ob dnevu, ko se začno počitnice, se ji je nenadoma zazdelo, da je do tistega dne še tako strašno, strašno dolgo. Joj, koliko noči! In noči jo še najbolj skrbe. Sedaj še toliko ne bo mogla spati, kot je doslej.

»Kar težko ga čakam!« je vzdihnila in še beli kruh ji ni teknil, ki ga ji je Lojze razgrnil iz cule.

»Jejte, matil« jo je silil.

»Nisem lačna. Pa tudi diši mi ne!« se je branila. Novica, da bo prišel Janez na počitnice domov, jo je prevzela, da je na vse drugo pozabila.

Tisti dan in tisto noč je tudi Lojze mislil samo na Janeza.

Črni oblaki.

Poletje je žgalo, da je trava venela in da se je listje na drevju od žeje povešalo. Tla so pokala in ob potih in cestah je prah zadušil zelenje.

Vlak je metal iskre na desno in na levo in ob progi se je vžgala trava, plamen se je splazil v ječmenovo njivo, se razlezel in kmalu je z njive odnašal veter le pepel in osmojeno bilje.

Okna učilnic so bila odprta in zavese spuščene, vendar so se še vsi potili in učenje jim je presedalo. Sicer pa, saj so zadnji dnevi in počitnice že trkajo na vrata. Še prefekt se ni zmenil v tej vročini, če so se učenci zdaj pa zdaj spozabili in si prišepetavali svoje bolečine.

Janez je topo buljil v knjigo, si z rokavom obrisal pot z obraza in se za zdehanje izpodgorjanskega Jožeta, ki je kimal in si tiščal nos, da bi postal »le-e-ep«, še zmenil ni.

Odprl je svojo mizo in jel brskati po papirjih in prebiral svoje pesmi in svoje povestice, ki jih je pripravljaj za Domače vaje, za hišni dijaški list, ki jih je zalagal že pol leta. Bral je in se jezil, nič gladko mu

ni teklo, povestice so se mu zdele prenavadne in še jezik se mu je izražal mlahavo.

»Nak! Tega pa ne dam iz rok!« se je togotil, prebiral iznova in obstal nekje v sredi, vse drugam so se zamotale njegove misli.

Zaskrbelo ga je, kako je doma. Pisma, ki jih je dobival, so se mu zdela nekam čudno kratka in suha in stavki v njih so bili bolni.

»Mati je morda slaba?« ga je speklo in spomnil se je, da je že pred letom težko hodila in da je v klancih hropla. Zdelalo jo je! Vsa ta leta, odkar je vdova, je morala znositi vse v košu in ko je bil še on živ, prav tako, saj sam ni utegnil, če je hotel ostati pri čevljariji, tako mu je pripovedoval Luka.

»Štirinajsti otrok je bila!« mu je nekaj šepnilo in zdelo se mu je, da sliši staro mater, ki naroča njegovemu očetu, kako naj pazi na ženo, ki je že od mladega slabotna. Vsa siromašna je prišla že na svet in nikoli se ni mogla dobro popraviti. Vse bolezni so se je lotile in le čudno, da ni umrlo revše!

Čudno se je zazdelo Janezu, da mati nikoli ni potožila, pa če se je zgrudila pod težkim košem, je mehko, vdano zajeceljala:

»Hentaj, spet se mi je spotaknilo!« In če je kdo hotel pomagati, se je branila in se otepala:

»Le nikar, še koš mi boš prekucnil!«

»Lahko bi ji vsaj v počitnicah pomagal!« ga je zbodlo in grenko si je očital, zakaj je zanemarjal dom in si iskal brezdelja pri nunah in pri stricu župniku, mati in Lojze sta pa garala in se ubijala zanj, pa nikoli potožila.

»Učenje te je zdelalo, odpočij se!« mu je dejala, kadar si je dan ali dva utrgal za dom in hotel prijeti za rovnico ali pa obrniti seno nad hišo.

Lojzeta so same žile in kite, dan za dnem se peha zanj in za bajto in še pozimi se ne uleže na peč, temveč se mrtviči z Dolenčevimi hlodi. O, denar je v trdih rokah!

Zastudile so se mu pesmi in povestice, vse se mu je zdelo zlagano. Resnično je le to, da je mati omagala, resnična je le njena ljubezen in resnično je, da Lojze žrtvuje sebe in svojo mladost.

Težko mu je bilo ob teh mislih, ni pa vedel, kako se je dokopal do njih in kdo mu jih je navdihnil.

Prefekt je slonel za mizo in se igral z naočniki. Nadležni so mu bili v tej soparici.

»Ali ti je slabo?« je Janeza tiho vprašal izpodgorjanski Jože, ne da bi krenil z glavo. Bal se je prefekta ko šibe božje in dlan se mu je smilila do solz.

»Kaj?« je zategnil Janez, z roko pa potegnil čez čelo, da bi ne izdal senc, ki jih je čutil na svojem obrazu.

»Bled si!« je menil Jože in buljil v knjigo, z roko si pa tiščal nos.

Nehote se je Janez ozrl po učilnici. Prazna se mu je zazdela. Saj res. Ljubljansko srajco so že pred dvema letoma spodili, Jelovčan kmetuje, Tonček je umrl, Miha je moral v Kranj, Tine v Novo mesto, o, kje so pa drugi? Zazdela se mu je, da bi ne bilo napak, če bi bil tudi on doma in pomagal materi, ki je slaba in ki morda nikoli ne bo doživela njegove nove maše.

»Joj, kako daleč je še do tega!« se mu je nekaj zarežalo, da ga je bilo skoraj strah pred sanjami, ki si jih je vtepel v glavo sam in ki jih nosi v srcu mati.

Ure so se vlekle v večnost, sonce na nebu se ni nikamor premaknilo. Šmarna gora se je dolgočasila v soparici, v parku so zehali vrabci in leno odpirali

kljune, kot bi prosili vode. Začivkali pa niso. Zibali so se v vročični omotici in čakali večera, da jih shladi.

Še dva dni pred počitnicami! Janez jih še nikoli ni tako nestrpno čakal, pa nikoli ga misli nanje niso tako čudno pretresale. Skoraj bal se jih je.

»Domov pridi na počitnice, mati te že težko čaka!« je bral, spravil pismo, pa ga spet razgrnil. Stavek mu je zmerom bolj čudno pel in kos groze je gledal iz njega in izzival solze.

»Čudno, nobeno leto mi niso tako pisali!« ga je prevzemalo, misli so se mu pa kopičile okoli domače bajte in se utrujene vračale, da jih Janez ni spoznal.

Tesno mu je bilo pri srcu, zjokal bi se bil rad in še nikoli mu ni bilo ob spominu na mater tako grenko ko tiste ure.

»Le kaj se je zgodilo?« ga je mučilo, da še spati ni mogel. Od knjig se je že poslovil in svoje pesmi in povestice povezal v ovitek zvezka, se podpisal in dodal letnico. Zasmel se je svojemu početju; zdelo se mu je otročje.

»Še mati bi se smejala!« se je zmerjal, ni pa ovitka raztrgal in tudi pesmi ni vrgel v košaro, kamor je treščil nadležne zvezke.

V dvoranici jih je spalo kakih deset, med njimi solzavi Jojica, ribniški Lojze, čemšeniški Jože, savski Ivan, ki mu je bil bik baje podočnik zbil, poljanski France, prenežni ljubljanski Tonček, ki so ga bili sami rokavi in same hlačnice in pa lakota pretrgana, novo-meški Šime ter Janez.

Ob koncu leta so bili prefekti že bolj popustljivi, sami so že komaj čakali dneva, da se jim ohlade ušesa, le prefekt Jernač je švigal po hodnikih in gledal togotno predse. Komaj enkrat na leto se je nasmehnil in še tedaj se mu je smeh skremžil v jokave poteze,

ki se jih je gospod sam sramoval. Prefekt Gropa je je bil zaverovan v svoje knjige, vsi so vedeli, da se z arabščino mrcvari in da je njegova prefektovska služba le za prvo silo, za vse drugo so ga namreč namenili.

V spalnici so bili učenci zmerom mirni že iz navade in pa, ker so se spanja zmerom veselili. Le zadnje dni so se jim jeziki razvezali. Sprva so si šepetali o počitnicah, potem že glasneje zabavljali, da ta in ta prefekt ni bil pravičen, da je ta in ta profesor le preveč prizanašal mestnim zelencem, dočim do kmečih bučmanov tudi za las ni popustil.

Najbolj glasni so bili pa zadnji večer pred počitnicami. Ribniški Lojze in solzavi Jojica sta se splazila pod posteljo, ker sta bila drugače preveč narazen in bi morala le preglasno govoriti in pri tem še zbirati besede, ljubljanski Tonček se je oprl na komolce in samo poslušal, čemšeniški Jože je sikal, skremženi Jaka, ki je jecljal le tedaj, kadar se mu je latinščina uprla, pa je dodajal k razgovorom svoje ocvirke. Najbolj glasen je bil savski Ivan, ki mu je bil bik podočnik zbil. Smejal se je raztegnjeno, dočim je smeh Jojice kar cvilil in je nekajkrat celo zaškripal, ker je Jojici ribniški Lojze moral mašiti usta.

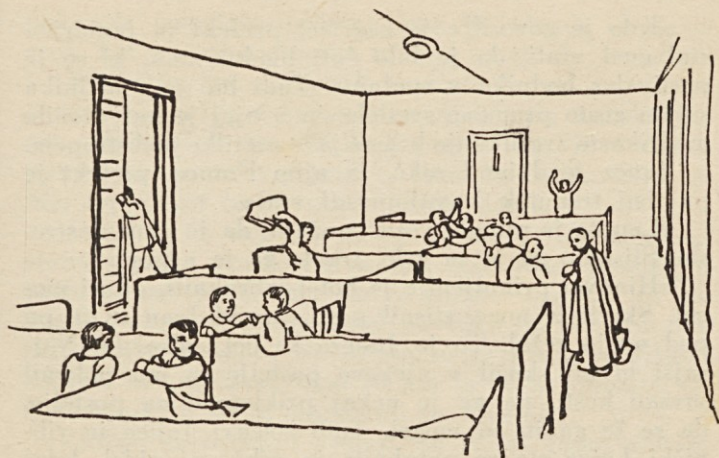
»Pusti me!« je zarenčal Jojica, ker ga je zbolelo. Imel je slabe zobe in če se je le kdo dotaknil njegovih ustnic, je zacvilil.

»Stisni mu tisto čeljust!« je dražil savski Ivan, Jojica je pa zastokal; čemšeniški Jože se je zakrohotal, novomeški Šime je siknil:

»Pst!«

»Kaj se oglašáš, trlica mestna!« mu je zarobil poljski France.

»Saj res!« mu je pritrdil Janez, ker je imel Franceta rad in se mu je zdel možakarski.

Šime je utihnil, Janez in France sta se naslonila na železno stranico postelje in mrmraje drug drugemu dopovedovala, kako in kaj bosta s počitnicami. Nič nista slišala, o čem žužljajo drugi, še celo savskega Ivana neslanosti sta preslišala.

»Pst! Prefekt je zunaj!« je siknil novomeški Šime zaskrbljeno in za trenutek so vsi utihnili.

»Noter naj pride, če upa!« se je bahavo zarežal savski Ivan, toda že tisti hip mu je glas zamrl. Odprla so se vrata in vstopil je prefekt Gropa.

Savski Ivan se je zvil v klopek in se delal, kot da že dolgo spi, solzavi Jojica in ribniški Lojze sta se potuhnili pod posteljo in še dihati nista upala.

»Kdo je govoril?« je zarenčal prefekt Gropa in iz oči mu je kar gorelo. Ni se oglasil ne ribniški Lojze, ne čemšeniški Jože, še manj pa savski Ivan, ki mu je bil bik podočnik zbil.

»Kdo je govoril?« je zagrmel prefekt in razjarjen stal med vrati, da je bilo čuti hladni zrak, ki se je prelival s hodnika v spalnico. Tudi luč je s hodnika sipala goste pramene svetlobe in v njej je kar utonilo modrikasto svetlikanje krmežljave svetilke pod stropom.

Janez je dvignil roko, za njim France, prefekt je pa tisti trenutek že zaloputnil vrata.

»Lepo!« je utonila votla grožnja, da je Janeza streslo. Stiskalo ga je za grlo, trgalo ga je v prsih.

»Hinavci prihuljeni!« je hotel izbruhniti, pa ni mogel. Skrčil je noge, stisnil pesti, savski Ivan se je pa pod odejo režal. To je Janeza še bolj zdrazilo. Najrajši bi bil skočil v njegovo posteljo in mu polomil savske kosti, pa ga je nekaj priklepalo na posteljo, da se še ganiti ni mogel. Tudi solzavi Jojica in ribniški Lojze sta se potuhnili in nihče ni videl, kdaj sta zlezla vsak v svojo posteljo.

Po hodniku ni bilo slišati korakov, učenci v spalnici so že pospali, Janez pa je čul in oči so ga pekle od motnjave bledikastomodre svetilke.

Zazdelo se mu je, da sliši svojo mater, ki se premetava v svoji kamri na trdi plevnici in da ihti in da nekaj šušlja, kot bi klicala njega in ga opominjala: »Janez, Janez, saj sem te lepo učila! Zakaj si tak!« Ni razumel, zakaj naj bi ga mati opominjala, zbodel ga je pa greh, ki se mu je zarežal pred oči: »Saj si klepetal! Ali ne?« —

Janez je zamižal, spati se mu pa ni dalo.

»Hinavci, prihuljeni!« je sikal pod odejo in stiskal pesti, savski Ivan pa je smrčal in še v sanje se mu ni razlezla misel, da je grešil.

Pozno, pozno so se mu težke misli spokojile, dihanje se je le komaj slišalo, ustnice so pa zdaj pa zdaj zašepetale in se stresle in oči so se za hipec odprle in

pokazale izmučeno belino. Roka je včasih sunila v zrak, kot bi nečesa iskala, in spet omahnila na odejo.

Nenadoma je v spanju zajechal. Sanjal je, da je k njemu drsal v zakrpanih copatah stari nunski Janez, smehljal se mu je, še s prstom mu je požugal, potem pa mu roko položil na prsi in čudno, roka je bila topla, kot bi pravkar dobrote delila.

Janez je le zajechal, pa se je takoj nasmehnil in starca mehko pozdravil in mu celo roko prožil. In zdelo se mu je, da mu starec govori: »Janez, nič ne maraj, takrat ti nisem hotel povedati, da k sreči vodijsko skrivljene poti. Ne ustavi se že pri prvi vijugi! Krivice boš srečaval, ogni se jim in če te oplazijo, ne zmeni se!« In se je nasmehnil in oddrsal.

Zjutraj je zazvonil zvonec, ko je bil Janez zbujen in so ga oči pekle. Tudi drugi so se že prebudili. Misel na počitnice, ki se prično čez dobri dve uri, jih je predramila.

Začuli so se koraki in skozi vrata je stopil prefekt Jernač. Oči je povešal in grizel ustnice. Učenci so se spogledali. Na prefektovem obrazu so se napele žile in lasje so se mu naježili.

Janez si je že zavezoval čevlje in prefekta še opazil ni.

Ni se še dobro umil in le komaj se je napravil, že je predenj stopil prefekt Jernač. Bil je kar bled, zdaj pa zdaj ga je oblila rdečica in roke so se mu čudno skrčile. Tak je bil prefekt Jernač zmerom, kadar ga je kuhala jeza. Tudi glas mu je bil ob takih trenutkih ostro zategnjen in skoraj hripav.

»Vi ste snoči govorili, a?«

»Da!« je zastokal Janez, toda ne od strahu, ampak od jeze, ker se mu bodo Jože, Ivan, Lojze in morda

še Jojica in Tonček posmehovali, ker se je zaletel in prevzel nase grehe vseh.

Prefekt ga je z očmi kar prebadal, vendar pa v tistih očeh ni bilo toliko jeze, prečudna užaljenost je gorela iz njih, kot bi hotele zarjuti: »Kaj tudi o vas sem se motil?«

Samo pomignil mu je s prstom in po tihem hodniku so udarjali njegovi in prefektovi koraki.

Trenutki v prefektovi sobi so bili za Janeza večni. Mirno je poslušal, do srca mu je seglo le zdaj pa zdaj, ni pa našel ne misli in ne besed, da bi se opravičil ali si pa olepšal svoj greh. Čeprav je v njem kipela jeza do savskega Ivana, vendar ni mogel izgoltati, da je ta izzival prefekta, češ naj pa pride, če upa, in da bi ta zaslužil pridigo. Ne, molčal je in zravnano stal pred prefektom, kot bi se ne bal ne sodbe in ne smrti.

Izmučen se je vračal iz prefektove sobe v spalnico. Bila je že prazna. Z zobmi je škrtal, trgalo se je v njem, pa to ni bila jeza na prefekta, sam si ni znal razložiti nemira in divjega utripanja srca in valovanja krvi.

Sam in skoraj brez misli se je zavlekel v kapelo k poslovilni maši.

Pokleknil je, z rokami si pa zakril obraz in nič ni slišal in nič ni videl. V njem je divjalo in se trgalo, se mešalo s čudnimi občutki in mu palilo misli, naj se maščuje.

Še opazil ni, kdaj je minila maša. Predramili so ga sošolci, ki so ga rinili iz klopi.

»Počakaj me!« se je zaklinjal in se motovilil po hodniku. Ko pa je zagledal savskega Ivana, je planil vanj in z obema rokama butal v njegov hrbet. Sam ni vedel, kdo mu je tisti hip ukazoval.

»Na, na! Hinavec! Udari, če upaš, zarjuj, če upaš!« Součenci so se odmikali, Ivan pa je tiho zajokal, občutil je bolečino in tudi svoj greh. Potulil se je in jo ucvrl po hodniku, le zdaj pa zdaj se je ozrl, če mu Janez morda ni za petami.

»Dobro si ga! Prav mu je!« je šepnil Lojze iz Brig, Janezu je pa kar odleglo, precej nato pa ga je stisnilo pri srcu in savski Ivan se mu je zasmilil, pa sam ni vedel, zakaj.

Prefekt Jernač je šel mimo, pa se še zmenil ni za Janeza.

»Tako nisem hotel!« je ustavil prefekt Gropa Janeza, ko je šepal po parku proti postaji. Roko mu je dal in Janez ga je hvaležno pogledal.

»Zbogom!« se je poslovil in čeprav je sonce žgalo in palilo zelenje in čeprav je žgoči prah sušil slino, da je človeka dušilo, je bilo Janezu hladno in ga je stresalo.

»Janez, kaj pa je z vami?« ga je ustavil profesor Tone in takoj odhitel. Bog ve, kam se mu je mudilo. Janeza je spekla solza, na progo pa je prisopihal vlak.

~~XII.~~

Krik v samoti.

Skozi okno je gledal Janez polja, ceste, drevje ob hišah in rože na oknih in na pregradah. Otroci so stali ob zatvornicah in mahali z robci, pes se je podil za vlakom in lajal, da bi se skoraj pretrgal. V vozu so se prerivale kmetice s košarami, potovke, jajčarice, mlekarice, godrnjali so mešetarji, stari očanci, pri oknih so se pa razgovarjali dijaki in dijakinje. Joj, da bi jih profesorji slišali! Za glavo bi se prijeli in

nedolžne učence za odpuščanje prosili! Janez je imel profesorje rad in ni se mogel domisliti, da bi bil kdo krivičen. Strogi so res, ampak pravični! Prefekti, no, ti so pa po vrsti hudi ljudje.

»Nagle jeze je prefekt Jernač in dogodka ni preiskal!« mu je nekaj reklo in nehote mu je odpustil. Odpustiti pa ni mogel savskemu Ivanu, ki se je tako strahopetno potulil. »Prefekt je najbrž mislil, da si ti izzival in rekel, naj pride noter, če upa!« je Janezu šepetalo in kar nerodno mu je bilo, da se je tako po krivici petelinil na prefekta Jernača.

»Na počitnice?« ga je premotil Polenčev Tone, ki je z njim v šolo hodil, zdaj pa kmetuje in nosi v Ljubljano jajca prodajat. Svoje kokoši ima in svoje zajce.

»Hm!« je zamomljal Janez in se mu nasmehnil. »Skoraj bi te ne poznal! Zrastel si in se zredil!« se je motal, Tone se je pa muzal in zdelo se mu je kar imenitno. »Poglej ga, šola se in Bog ve, kdaj se bo do kruha spravilo, revšè, jaz pa že sam zaslužim!« ga je najbrž prevzemalo.

Janeza je zbolelo, kot da je uganil Tonetove misli. Lojze in mati garata za žive in mrtve in kje je še tisti čas, ko jima bo mogel pomagati. Morda nikoli!

»Saj ti bo mati prej umrla!« se je zarežala vanj očitajoča misel in ni se je mogel otresti.

»Dolgo te že nisem videl,« je ogovarjal Tone, z roko pa brskal po košari.

»Pokusi!« mu je ponudil suhih fig, z očmi pa begal od okna do okna, kot da ga je sram pred Janezom, ki je že učen in ki bo gospod nekoč.

»Le še vzemi!« ga je priganjal, Janez se pa ni branil.

»Sam ne boš imel!« se je nazadnje izmikal, Tone se je pa razšopiril in ponos ga je razvnel:

»Kaj za to! Saj imam še denar!« Nič ni pomislil, da je Janeza s tem neznansko uščipnil.

»Vem, vem, da ga imaš!« je skoraj jezno siknil v Toneta, ki pa užaljenosti ni opazil. Le nerodno se je zaokrenil, kot bi hotel reči, pustiva to!

»Janez, ali so latinske šole težke?« je zamomljal. Šola mu je presedala in ves dan bi bil rajši neomečene posedavke hrustal, kakor sedel v šoli. Učitelj se mu je zdel najstrašnejši človek na svetu in učenje hujše kot palica.

»Še ne preveč!« se je Janez malomarno odrezal in šele sedaj ga je prevzela nekaka bahavost. Odličnjak je bil in latinščina mu je bila igračkanje, nemščina tudi. E, kaj bi govoril o težavah. Spet ga je zbolelo in namrdnil se je, ko se je spomnil prefektov, ki z njegovo odliko niso imeli opravka.

»Pa srečno!« je izstopil Tone, Janez se pa zagledal v breze. Veter se je poigraval s tankimi vejami, kuštral vrhove, smreke so pa stale ponosno kot profesor za matematiko med trepetajočimi učenčki.

Vožnja se mu je zdela dolga, toda čim bolj se je vlak bližal tistim njivam za gozdom, od koder se tako lepo vidi Loka, tem bolj tesno mu je bilo pri srcu. Ni mogel spoznati, ali je to strah ali skrb.

»Domov! Domov!« mu je kljuvalo v misli in še bolj nerazumljivo se mu je zazdelo Lojzetovo kratko pismo.

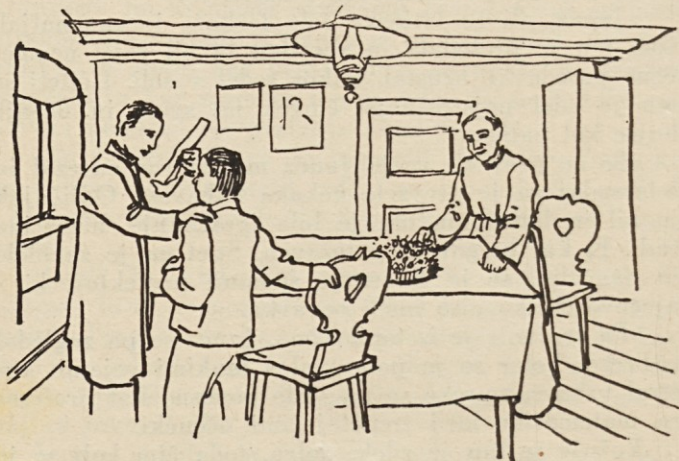
»Domov, domov, domov!« so pela kolesa, je škripal voz in so klicale njive, ki so izginjale za vlakom.

»Domov, domov, domov!« so udarjali Janezovi kolariki, ko jo je rezal po prašni izvoženi cesti proti Loki in prekladal svojo culo iz roke v roko.

»Domov!« ga je žgalo v očeh in ga dušilo.

»Pozdravljen!« se ga je razveselil Luka, ni pa mogel zakriti skrbi, ki mu je gledala iz oči. Janeza je zbolelo. Morda je Luka zvedel, da je imel sitnosti s prefekti, morda... morda... Ni mogel misliti.

»Truden si, odpočij se!« ga je ogovarjal in ga posadil za mizo, mu primaknil košarico česenj hrustavk,

ki so se Janezu kar posmejale. Roka se mu je sama sprožila in za hip je pozabil na vse nevšečnosti.

»Tu je spričevalo!« se je motal med hrustanjem in sram ga je bilo, da ni že prvi trenutek pomislil na to, na kar je Luka pol leta čakal.

»To je pa lepo! Mati te bo vesela nič kako!« je jecjal stric in neznansko veselje se mu je razlezlo po obrazu.

»Viš ga, fanta, kako je moški. Pri meni se še oglasi ne!« se je prismejal v sobo katehet Pavle, mu segel

v roko in že zapičil oči v spričevalo. Janezu se je pa mečilo in bahavo je stal pred obema sodnikoma.

»No, no! To pa, to! Saj sem ti dejal, Luka, Janez je tič!« ga je hvalil katehet Pavle in trepljal fanta, ki še spregovoriti ni mogel. Luka je bil ves blažen in vse se mu je smejalo. Janez se je nehote ozrl v sliko na steni. Vsa mlada mati ga je blagoslavljal z očmi in oče, čeprav resen in nekam žalostno zamišljen, mu je zatrjeval — razločno je videl, kako so se premikale ustnice —: »Janez, tako sem želel!«

»Janez, zdaj pa nisi več za med mucke, pri meni boš danes kosil,« je razsodil katehet, Janezu pa je bilo nerodno. Pri gospodih bo moral sedeti in stara Ivana mu bo stregla, ki mu je pred štirimi leti še uro navijala. To jo bo jezilo. Ob tej misli mu je bilo prijetno in nekam zviška je gledal mucke, ki so se plašno motali po sobi, pospravljali knjige, zvezke in tiho zavidali Janezu, ki je že tak gospod.

»Če boste pridni, kot je Janez, bom tudi vas povabil na kosilo!« jih je podražil katehet, pri tem pa ošvrknil zaljubniškega Matevža, ki se mu je šola zamerila, čeprav ga je mati povsod hvalila: »Tale naš fant bo prav gotovo gospod, tako se lahko uči!« in čeprav mu je za pristradane dinarje nakupovala lecta pri stari Vipavki.

»Le v tla glej, Matevžek!« se je obregnil vanj še Luka, da se je siromače zacmerilo.

»Kar pogovorita se, h kosilu te bom pa že poklical,« se je poslovil katehet Pavle in Janeza tako prijazno pogledal, da je nenadoma pozabil na vse grenke slutnje, ki so ga obletavale kot večče.

»Katehet te ima pa res rad. Vsak dan me je spraševal, kdaj prideš. Tisto je pa res, prav bi bilo, če bi letos malo pomagal, no, ne da bi se gnal, ampak v sili

bi prijel za delo, ker je mati opešala, za Lojzeta je pa preveč,« se je zatikalo Luki in besede so se mu tresle, kot bi se izpovedoval prav grdih grehov.

Janeza je spreletelo. Mati je opešala! Da ga ni povabil katehet Pavle, takoj bi jo bruhnil po grapi domov, da bi videl mater. Prav gotovo je slaba, če je že Luka povedal, da je opešala. Nehvaležnost si je očital, prav črno nehvaležnost. Zanj se je mati zmučila in morda se nikoli več ne bo popravila. In že mu je bilo žal, da jo je kdaj zagodel prefektom in da jih je kdaj črno gledal in jih na tihem s sitneži pital.

Celo savski Ivan se mu je zasmilil. »Odpusti mu, saj si ga nabutal!« mu je nekaj ukazovalo in Janez se ni obotavljal, v duhu je odpuščal vsem, čeprav se je zdaj pa zdaj v srcu zganilo sovraštvo.

»To je bilo kosilo!« si je zatrjeval, ko je zapuščal obednico. Gospod oče mu je za počitnice stisnil petdesetak, katehet Pavle tudi in še sladkega malinovca mu je natočil.

»Trčiva, fant, ki si odliko odnesel! Zmerom ostani abstinent in odličnjak!« mu je napil katehet, Janezu se je pa sladka kapljica kar prilegla.

»Prav, k materi pa le pojdi! Zdaj jo še imaš! Jaz je nimam že dvajset let!« se je poslovil gospod oče tiho in nekam zamišljeno. Tak je bil zmerom, kadar je omenjal mater.

»Pozdravi jo in ji povej, da se bom že oglasil!« mu je naročal Luka, Janeza pa sedaj ni moglo nič več zadrževati. Nenadoma se je še ozrl v kot, kjer je nekdaj stala postelja starega Janeza. Prijazen se mu je zazdel ta kot in nič več bi se ne ustrašil starca, če bi ga zagledal pred seboj. Morda bi se mu sedaj nasmehnil in ga pozdravil in starci bi mu morda pošepetal: »Janez, nič se ne boj, kar tako naprej!«

Iz samostana je zavil po ozki ulici na trg. Pri Žužku je kupil belo štruco za mater, pri Peharju pa kave in sladkorja. Mati si niti kave ne upa kupiti, ker se boji, da bi za Janeza zmanjkalo, si je mislil in zamišljeno stopal po klancu.

»Lepo, da si se matere spomnil!« ga je ogovoril katehet Pavle, da se je Janez skoraj prestrašil. Zardel je in si popravljaj culo. Začutil je šele zdaj, da ga žuli voz.

»Samo tole sem kupil,« se je muzal in zbegano gledal kateheta.

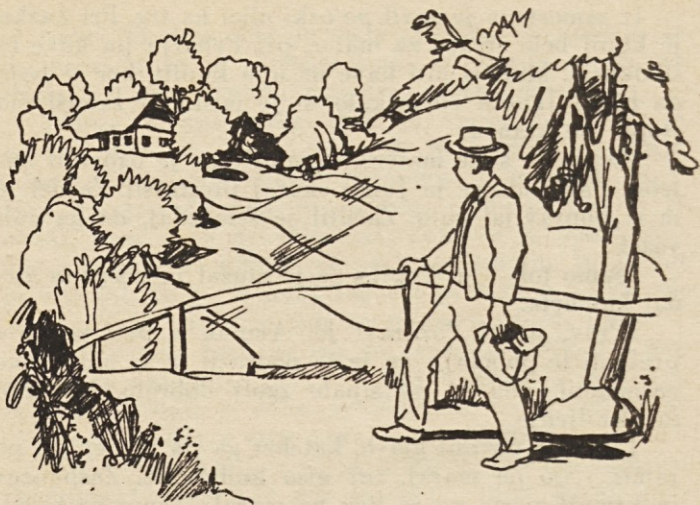
»Prav, prav! Pozdravi jo. Ampak v peti se pa s prefekti le pobotaj,« ga je še podražil in se mu široko nasmehnil. Oči so pa sipale zgolj dobroto, ljubezen in usmiljenje.

Janez je povetil glavo, katehet ga pa potrepljal po rami: »Nič ne maraj, saj niso hudi nate. Zaspancev in krmežljavcev pa še Bog ne mara!« Janez se je od-dahnil in hvaležno pogledal kateheta, potem sta se pa poslovila.

Grapa se je vlekla v večnost. Pujskovo bajto je že zdavnaj pustil za seboj, pa še ni zavila steza navkreber proti domači bajti.

»Sirota, zanjo je ta pot preveč!« ga je stiskalo in mu sililo solze v oči.

Senca smrek v rebri ga je ohladila in zadišalo mu je po domačnosti. Nič narejenega, nič premalo, nič odveč, vse kot je Bog dal. Steza je mehka in se vije pošev, stopinje se poznajo v rahli ilovici. »Morda so materine, ker so tako utrujene?« se mu je vsiljevalo in najrajši bi bil pokleknil in poljubil odtise, dasi materinih ustnic še nikoli ni poljubil. Tu na samem bi ga ne bilo sram poljubiti odtise, da bi mater poljubil, bi ga bilo sram pred njo.

Tedaj pa je zagledal domačo bajto, ki se je vsa bela skrivala v zelenju hrušk, jablan in sliv in pozdravljala so ga drobna okna in mežikala, kot bi se jim bleščalo v žgočem soncu.

V senci je čepela mati in zdelo se mu je, da je nogo položila na podstavek in da ima zavezano. Zasenčil si je oči in nepremično gledal v smer, kjer naj bi sedela mati. Ni se zmotil, Res, nogo je imela obvezano. Boleti jo mora. Matere ni videl v obraz, ker je glavo povesila kot vselej, kadar jo je davila bolečina ali ji je pa zdravje z obraza sesala skrb.

»Mati!« je kriknil v samoto in noge so mu klecstile. Sedel je pod pot in vokal.

»Mati! Mati!« je odmevalo po grapi, mati je pa čepela pred bajto in se ni zganila. Kokoši so brskale

okrog, krava je butala ob steno in klicala gospodarico, prašič se je premetaval po svinjaku in se dolgočasil v soparici.

»Matil! Matil!« je jecljal Janez in ilovica, kamor je stopal, se mu je zdela ko žerjavica.

»Kaj je z njo, kaj je z njo?« mu je vrelo po glavi, da se je opotekel.

~~XIII.~~

Luč je ugasnila.

»Nič mi ni, le noga mi malo zateka,« je težko izdabila Solznikarica, če so se vanjo uprle Janezove zaskrbljene oči in če ji je Lojze hotel podložiti s cunjami.

Pa je zatekala tudi po životu in tudi obraz se ji je napihnil. Glas ji je bil hripav in votel in govorjenje jo je utrujalo.

»V družini je to!« jo je grizlo in nepretrgoma je imela pred očmi svojo mater, ki je umrla za vodenico. Tako jo je napihnilo, da se je komaj prestopala, in nazadnje se ji je na nogi odprlo. Ona ji je stregla, Mica in Jera sta se že omožili, Marijane je bilo pa še preotročje in prenerodno. Kadar je pomislila na vse to, jo je stisnilo pri srcu in v solzah si je želela skorajšnje smrti, da bi ne bila nadležna Janezu in Lojzetu.

Janez je pozabil zavode in le ob nedeljah je zdrčal v Loko in se na kratko pomudil pri Luku.

Roke si je že prve dni ožulil in nekaj časa ga je vse bolelo, da se je zjutraj komaj komaj pregibal. Košnje ni bil vaje, obrezije po melinah so ga utrudile, da se mu še govoriti ni ljubilo. In potem butare, butare! Kompava, bodeča neža, ogonarji, vse to ga je

zbadalo v vrat, se mu je zarilo za srajco, ko je lezel z oprtano butaro sena v hrib proti bajti.

»Nikar, Janez, nikar! Preveč si naložil, preveč!« ga je opominjala mati, njemu se je pa še dobro zdelo, saj je v materinih besedah občutil le pohvalo in odpuščanje za vse tiste počitnice, ko se je izogibal doma in dela za dom.

»Saj ni težko. Pod streho pa morava spraviti, oblači se!« je momljal pod težko butaro in se silil, da bi zatajil utrujenost.

»Prehladil se boš!« je zastokala mati in debela solza ji je zdrknila po licu. »Saj se bo pretegnil, ker ni vajen,« jo je zaskrbelo. Spet se ji je pa zasmilil Lojze, ki je prisopihal izpod hriba in se sploh ni videl iz butare sena.

»Saj bi vama pomagala,« je zahropla in hotela vstati, pa so ji bile noge trde in lesene. »Po ravnem bi že še šlo,« je dodala in kar sram jo je bilo svoje neokretnosti.

»Počivajte, da vam noga splahni!« ji je odgovarjal Lojze in treščil v senik težko butaro, se sklonil nad njo in jo razvezal. »Še za dvakrat, pa je vse pod streho,« je zagoltal sam pri sebi in si otepaval z vratu kompavo in seneni drobir.

»Saj nama gre!« se je zasmel Janez, ko si je zravnal život in se oddahnil.

»Sam bi ne mogel. Hvala Bogu, da si prišel!« se je muzal Lojze in sam ni vedel, kako bi se hvaležnega izkazal. »Veš, kar laže delam, ko si zraven. Nič se mi ni ljubilo, ko sem se sam zveral po melinah!« je šepetal, da bi ga mati ne slišala. Nikoli ji ni nič potožil, nikoli ji ni pokazal, da ga kaj skrbi, da je truden, da ga je ožulil čevelj in da se njegovi oguljeni obleki že posmehujejo.

Janezu je bilo nerodno, bal pa se je samo tega, če mu bo Lojze kdaj očital, ker ga ni bilo prejšnja leta na počitnice domov, temveč je lenaril pri stricu ali se pa »igral« po nunskem vrtu. To vendar ni delo, kar imenujejo pri nunah za delo. Rože škropiti, otresti nekaj starih sliv, to je vendar igračkanje!

Ko se je shladilo, sta pomagala materi v hiši. Noga se je kar vlekla za njo. Mati je skrivala bolečine, vendar se je zdaj pa zdaj stresla, da je Janeza in Lojzeta zazeblo po vsem životu in zbodlo prav pri srcu.

»K ognjišču mi pomagaj, Lojze, skuhala bi rada,« je zakašljala in hotela že sama vstati, pa se ni mogla premakniti.

»Mati!« je zaječal Janez.

»Mati! Bom že jaz skuhal!« se je oglasil Lojze in popravil materi podnožek.

»Kdaj se boš pa odpočil? Jaz sem vendar ves dan sedela!«

»Ogenj bi vam škodil. Luka je povedal, da ogenj oteklinam škoduje!« je razlagal Lojze, Janez je pa sedel za mizo in kar strah ga je bilo. Še pogledati ni mogel matere, tako se mu je smilila in zdelo se mu je, da je tudi oče na sliki žalosten in da venomer gleda na prečudno spemenjeno ženo in maje z glavo.

Mati je obmolknila, z očmi objela sinova, potem pa skrila obraz, da bi ne izdala solz, ki so jo oblike. Misel na smrt jo je prestrašila in je pred njo vztrepetala.

Da bi morala zapustiti oba fanta, skoraj otroka sta še, čeprav sta tako resna. Ne poznata še sveta in hudobnih ljudi. Joj, kaj bi bilo z Janezom, saj bi se še izšolati ne mogel! Na Lojzeta še pomislila ni, da bi se zavzel zanj. Saj siromak niti mogel ne bi, saj bi ga že bajta sama ubila. Domišljevala si je, da bi se že brez nje podrla bajta in da brez nje Lojze ne bi mogel

spraviti sena, ne stelje, niti ne bi mogel pripraviti drv za zimo. Ona je vendar imela povsod oči, na vse mislila in se gnala v trdo noč.

Lojze je skuhal mleko iz turščičnega soka in še Janezu je teknil skoraj bolj, ko v zavodih »mačja čreva«. Tako so rekli obari iz govejega drobovja.

»Težko se boš privadil soka. Če ga ne maraš, si pa mleka natoči in kruha odreži,« ga je nagovarjala, ker se ji je zasmilil. V zavodih mu vendar strežejo z gosposkimi jedmi, vsak dan je na mizi meso.

»Kaj, taka večerja mi je strašno všeč!« se je izgovarjal Janez, mati pa je srebala kavo in se silila z njo, da bi Janez ne bil žalosten, saj je kavo vendar on prinesel.

Otepavala sta sok in ga zalivala z mlekom in Janez se je počutil srečnega in blaženega pod domačo streho.

Slive pred hišo so porumenele in zlato nadahnjeni sadeži so se kar ponujali. Hruške maslenke so se debelile in veje so se že upogibale.

»Ne bom jih dočakal!« je zbolelo Solznikarico, ki je sedela pred hišo, si zavijala nogo v mokre cunje in pila lapuhov čaj. Če ji je količkaj odleglo, je že hotela oddrencati v hlev, v svinjak, na svisli, pa je vselej omagala.

Janez ji je iz Loke prinesel zdravil, Luku jih je dala Macafurka, ki samotari tam za Kamnitnikom. Ves teden se je tolažila z njimi, vsak dan se je čutila močnejšo, pa vsak dan so ji bile noge bolj kladaste in tudi život ji je bolj in bolj zatekal. Ker ji je hrana teknila, je mislila, da jo bo to izlizalo, Lojze in Janez sta bila pa vsak dan bolj zmedena. Bala sta se nekaj strašnega, nista pa upala misliti na tisto strašno. Materin obraz je bil že nekam tuj, vse brazde na čelu,

okoli oči in ustnic so se zalile in če bi materine glave ne pokrivali sivi lasje, bi človek mislil, da je to mlado dekle, ki se je v brezdelju in ob dobri hrani odebelila in polenila.

»Tako nogo imam ko pinja!« jo je zaskrbelo. Nobena maža ni pomagala. Čudno in celo nerodno se ji je zdelo, da jo je Luka kar po dvakrat, trikrat obiskal na teden in nič kaj dobre volje ni bil in strašno žalostno je gledal, čeprav se je silil s smehom in si hotel pomagati z lažmi.

»Nekaj imajo med seboj, pa mi ne povedo. O, tako na koncu pa še nisem, nak! Na zimo se mi bo zaobrnilo, še v Loko vam jo bom pridrsala!« se je togotila in težko dihala.

Luka je namignil Janezu in Lojzetu in skrivaj, da mati ni videla, sta se odmotovilila v vežo.

»Neznana je že, ne vem, če bo kaj z njo!« je skoraj zajokal Luka, Janez si je pa že brisal solze in Lojze je kašljal, da bi s kašljanjem ubil tisto strašno, ki ga je obletavalo že vse dni — misel na smrt, ki morda že pod Bernikovim plazom gre, tam, kjer se je Ščurkov Matevž ubil, ko je hotel na Franconovo svatbo.

»Ali res?« je zastokal Lojze in plašno pogledal strica, kot bi mu hotel reči: »Nikar me ne straši!«

»Res, res! Na vse bodita pripravljena. Jutri prideva z gospodom in da se ne bo ustrašila, bo pri Sv. Ožboltu tudi maševal.« Oblile so ga solze; Janez se je izmaknil pred hišo, se naslonil ob opaž in vokal kot še nikoli. Lojze se je pa prijel za glavo, grizel ustnice in se jezil, zakaj mora mati trpeti in morda kmalu umreti, ko jo je vendar sama dobrota in ponižnost. »Bajto bi prodali, samo da bi ozdravela!« je izkolcal, Luka pa je molčal, si obrisal solze in stopil v hišo.

»Franca, skoraj bi ti bil pozabil povedati. Jutri bo pri Sv. Ožboltu maša. Katehet Pavle bo maševal. Če bi rada k obhajilu, imaš priložnost.«

»Če gospodu ne bo nerodno!« je izdabila Solznikarica in njene oči so se zagledale v Kristusa, ki je visel na križu in jo božal s svojimi očmi. Sladka vdanost jo je obšla, neka omotična utrujenost, da bi najrajši zadremala in potem spala, spala.

»Nič mu ne bo nerodno. Saj bo kar spotoma opravil. Tako kot tako bi se oglasil v hiši že zaradi Janeza,« je hitel Luka, pri tem pa zdaj švignil z očmi po slikah na stenah, zdaj pa pogledal skozi okno, da bi Franca ne razbrala z njegovega obraza, da je že vse pripravil za — slovo iz bajte.

»To mu bom hvaležna, ko bo z Bogom prišel!« je težko izjecljala. Glas je v grlu stiskalo in skoraj do sape ni prišla.

»Če bom le utegnil, bom jaz pripeljal kateheta, naši ministranti ne poznajo poti!« se je izgovarjal Luka, sestra ga je pa hvaležno in vsa srečna pogledala in mož na sliki se ji je sladko nasmehnil, kot da jo je šele sedaj zagledal tam izza Karpatov.

»Nikoli več ne grem v zavode!« je goltal Janez; stresalo ga je in davilo in sam ni vedel, kam naj bi se pognal, kaj naj bi počel, da bi se otresel tistega strašnega, ki je morda čisto blizu.

»Janez, nikar tako! Nič ne bo hudega,« ga je tolažil Luka, ta pa ni slišal.

»Saj sem še jaz pri hiši. Oče je želel, da se izšolaš!« jo je zarobil Lojze in obraz se mu je prečudno spremenil. Oči so izdajale ljubezen in dobroto in na čelu so se zarežale tenke brazdice, ki so pričale o zreli močatosti Lojzeta, ki je pripravljen na žrtve.

»Lojze, tudi jaz ti bom pomagal!« se je zavzel Luka in ponosen je bil nanj.

Janez je povetil glavo in ga je bilo sram nepremišljenih besed. Pekle so ga v dušo, ni jih pa mogel več utopiti, preveč razločno sta jih slišala Lojze in Luka.

»Jutri pripravita za obhajilo. Janez, ti boš že znal!« je še naročil, potem se pa pognal v grapo in šele tam se je razjokal s polno dušo.

Mati je dremala, ustnice so ji drhtele in pošepe-tavale molitev. Zdaj pa zdaj je odprla oči in se ozrla po Janezu in po Lojzetu.

»Zaspita, trudna sta. V seno bi šla, klop je pretrda!« ju je nagovarjala, najrajši bi jima pa rekla: »Ostanita pri meni, strah me je. Morda samo še dan, dva, morda...«

»Sva navajena!« sta dejala hkrati in začela moliti. Mati jima ni mogla odgovarjati, le lovila se je za njima, zdaj in zdaj votlo zakašljala, se z rokama oprijemala za stranico postelje in si hotela popraviti težko, v cunje zavito nogo. Iz nje je že teklo.

»Srčna vodenica bo!« je pomislil Lojze in ni se mogel spomniti, kje je slišal o srčni vodenici.

»Mati, bom že jaz!« je skočil, ko je videl, da bi se mati rada premaknila, in ji je popravil podnožek in zrahljal podvzglavje.

»Tak križ je bil z mojo materjo!« jo je zbadlo in nerodno ji je bilo, da se je moral ubijati z njo Lojze. Za taka dela so ženske.

Spet je zadremala. Na mizi je trepetala drobna luč, obletavale so jo večče in zdaj in zdaj si je katera ob gorečem stenju opalila krila. Janez in Lojze nista mogla zaspati, rada bi se razgovarjala, pa sta se bala, da bi predramila mater.

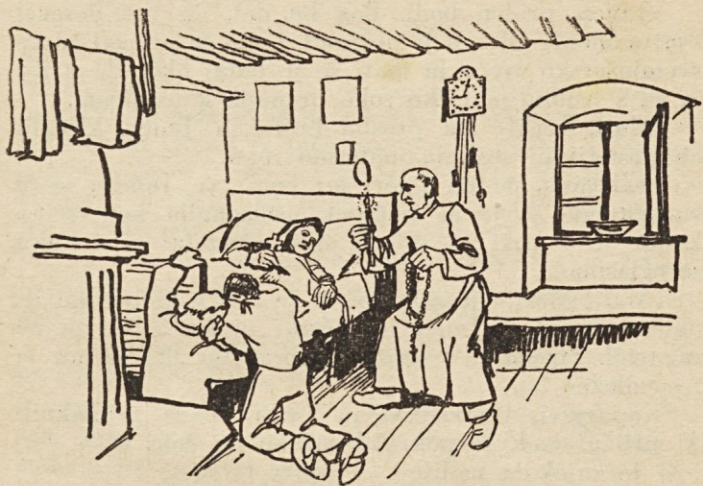
»Saj sem še jaz pri hiši. Oče je želel, da bi se izšolal!« Te besede so Janeza grizle, saj jih je Lojze govoril kot gospodar in so mu bile sladke in svete, saj jih je govoril brat. Mislil je in mislil, pa se mu je le zazdelo, da bi ne bilo prav, če bi se obešal na bajto in da bi zanj Lojze še zmerom garal in zase še bore hlač ne bi mogel kupiti. Nak, rajši ne v zavode. Obraz se mu je skremžil, ko je pogledal mater. Težko je sopla, z roko je tipala po odeji, kot bi nekaj iskala. Tudi ustnice so se ji premaknile in razločno je slišal šepetanje: »O Bog, to milost mu daj, da bi se izšolal!« Sladek smeh se je razlezel po njenem licu, kot da jo je Bog že uslišal.

Pokril se je z rjuho in jokal in vse misli, da bo ostal pri bajti in pomagal Lojzetu, so se razkropile in ni jih mogel več priklicati, pa tudi neprijetne so mu bile.

Vso noč je gorela luč in tisto noč je mati preživela mirno in vdano. Čakala je Boga, ki jo bo ozdravil in Janezu milosti dal, da se bo izšolal in da bo stopil pred oltar božji, Lojzeta pa blagoslovil, da bo njegovo delo sad rodilo in da bo bratu Janezu s tako vdanostjo in ljubeznijo kot doslej pomagal.

Janez se je preobračal po klopi in strah ga je bilo, čeprav je gorela luč in čeprav se je vsak trenutek zadel ob Lojzetovo glavo. V tej noči se mu je jela jasniiti slutnja o tistem strašnem in bolj in bolj je spoznaval, da so materi štete morda le še ure. Ta misel pa mu je bila tako strašna, da je stiskal ustnice, da bi ne zakričal od groze.

Tudi Lojze ni spal in tudi Lojze je mislil le na to, kaj bo počel brez matere. Saj bo hiša prazna in temna, kot da bi ugasnila luč.

»Joj, mati, nikar!« je vpilo v njem, po obrazu pa se mu je razlival pot.

Drugi dan se je mati spravila z Bogom in se je spokojila. Roke je sklenila k molitvi, oči so ji pa iskale Kristusa v kotu. Luka je stal ob njej, za njim pa Janez in Lojze kot okamenela.

V veži so še zmerom molili Koparjevi, Janšč in Hribovčevi, toda tiho, da bi jih Solznikarica ne slišala.

»Lojze, Lojze!« je zastokala in v prsih ji je čudno zagrgalo. »Lojze, oče je želel, da bi se izšolal. Saj mu boš pomagal. Jaz bom pa Boga prosila.« Glas ji je zdaj pa zdaj presekala kašelj, zdaj in zdaj ji je zaškripalo v pljučih, stisnilo ji srce, da je prebledela in da se ji je mrzlo orosilo njeno čelo.

»Bom! Mati... mati...!« je stresalo Lojzeta, padel je na kolena in se razjokal ob materi.

»Janez, priden bodi. Bog bo dal, da boš dosegel svoj namen!« Glas ji je pojemał, Luka je prižgal rdečo svetolušarsko svečo in mati se je tedaj oklenila križa in ga s trudno in težko roko prenesla k ustnicam.

»Mati, mati!« sta prosila Lojze in Janez, klečala ob postelji in stiskala materino roko.

»Zbogom, molita zame, jaz bom...« Janezu se je zazdelo, da se je ta trenutek nasmehnila kot vselej, kadar je v Loki po deveti maši ukazala: »Pri Luku se oglasimo!«

»Mati! Mati!« je zastokal in se zvil v klopec Lojze, oklenil se ga je Janez in ničesar ni več slišal in ne razumel. Strmel je v materin obraz in zdel se mu je prečudežno lep.

Koparjevi, Hribovčevi in Janšč so se primaknili k mrliču, vsak je pokrižal rajnko na čelu in v vsej hiši je zajokala molitev.

Slive so dozorele, hruške maslenke so se kar topile v ustih, Solznikarica jih pa ni več pokusila. Samo cvetele so še zanjo. Bajta je bila prazna in temna, kot da je v njej ugasnila sveča.

Krava je klicala gospodarico, pa je ni priklicala in čudno se ji je zdelo, da jo molze Lojze in da ji pokladata le Lojze in Janez.

Po željah materine oporoke.

»Lojze, saj ne boš mogel. Doma bom ostal!« je izjecljal Janez, ko bi moral na jesen v zavode.

»Kaj? Ali si pozabil, kaj sem obljubil materi?« je Lojze skoro zarenčal, da je Janez povetil glavo in da ga je rdečica oblila.

»Tako sem mislil...«

»Nič! Doma je vse pripravljeno, za hlode sem se pa z Dobravcem tudi že domenil. Luka je nekaj obljubil, bo že kako. Ti se le uči, za drugo se bomo mi brigali!« je možato in samozavestno razlagal in nalašč razkazoval široke, z zaguljki utrjene dlani. »Kar pripravi se in če je še kaj treba, bova pa kupila. Imam še nekaj beličev.« In nasmejal se je tako iskreno, da se je razjasnil tudi Janezov obraz.

Čez dva dni sta se poslovila in oba sta se zjokala.

»Čisto sam bom!« je zavekal Lojze in si kar z dlanjo obrisal solze.

»To mi bo dolgčas!« je stresalo Janeza in na culo so mu kapale debele solze.

»Bo že kako!« je Lojze tolažil sebe in Janeza, mu vzel culo in jo vrgel na svoje rame in molče sta jo mahala po samotni grapi.

»Pa srečno. Piši mi kaj!«

»Ti tudi!« je izgoltal Janez.

»Na počitnice moraš pa domov!« je Lojze mehko zaprosil.

»Vsake počitnice bom doma. Kolikor bom mogel, ti bom pomagal!« je hitel Janez in si brisal solze, skoro na glas pa zavekal, ko se je Lojze zgubil za ovinki in jo potem krenil v grapo in nazadnje v prazno, mrtvo bajto. Pač, ne čisto prazno, spomini na mater jo bodo oživili.

V zavodih je potrkal na rektorjeva vrata. Culo je odložil na hodniku. Srce mu je utripalo, nenadoma se je spomnil dogodka v spalnici in prefekta Jernača. Morda za vse tisto ve tudi rektor in morda ga tudi on dolži besedi: »Naj pride noter, če upa!«

Rektor je odprl vrata in se vidno razveselil Janeza.

»Pozdravljeni. Sonce vas je ožgalo, zrastle ste, dobro ste se pripravili za šolo!« ga je nagovoril mehko in iz njegovih oči je sijala ljubezen.

»Gospod rektor, mati so mi umrli!« je zajeceljal in spet so ga oblile solze.

»Vem, vem, dragi moj. Vse vem. Sv. mašo sem že bral zanjo, v molitvah se je spominjam, to je bila poštena slovenska krščanska mati.«

»Gospod rektor...« Janez se je hotel zahvaliti, pa ni mogel spregovoriti.

»Nič se ne boj in potolaži se. Za letos si sprejet brezplačno, le za obleko ti bo moral skrbeti brat, ali pa stric Luka.«

Janez ni vedel, ali sliši prav ali se mu pa morda sanja.

»Če boš pa priden, imeli te bomo brezplačno tudi drugo leto!« Tedaj se je Janez šele zavedel, vdano in hvaležno je pogledal rektorju v oči in že z obrazom obljubljal, da bo izvrševal materino oporoko.

»Tako, sedaj pa pojdi in moli za mater, ki te je le lepo učila. Zdaj vem, da tvoja ljubezen do matere ni zlagana!«

Janez je prebledel in s sramom se je spomnil tistega dogodka v kapeli.

»Mati, Boga prosi, da bom stanoviten!« je molil v kapeli in odleglo mu je. Saj je Bog mater že uslišal, na njeno priprošnjo je sprejet v zavod — brezplačno.

Vsake počitnice je pomagal bratu Lojzetu, okopaval meline, nosil butare sena, žagal drva, popravljaj opaz, ob nedeljah pa sta zavila na materin grob in na njem prižgala svečo.

Vsako leto je bil sprejet brezplačno, ponižen in vdan se je vračal domov, kjer se je opajal s presladkimi spomini na mater.

Danes mašuje in se pred oltarjem spominja matere, Lojzeta, Luka in kateheta Pavleta in svetniškega do-
brotnika rektorja, ki pa že leto dni počiva v grobu.
Bilo ga je pač samo žrtvovanje in žrtvoval se je za
svoje bližnje še v smrti.

Lojze varuje dom in z Janezovo pomočjo je dokupil
za nekaj rjuh sveta in junico prignal kravi za družčino.
Tudi ta blagoslov je sprosila mati.

P 602 No2 gen. art.

A 2010

Kranj

G

3814

P GORENJSKA

slovenska književnost

PLESTENJAK J. Bajtarska

886 3(024.7)-32

090309593

COBISS o